

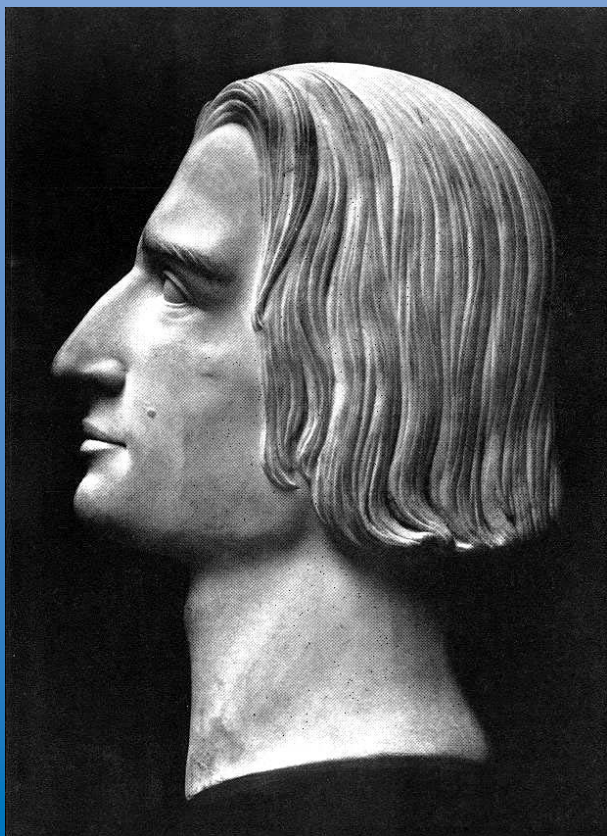
IFJÚSÁGI MELLÉKLETTEL

Édes Anyanyelvünk

2011. FEBRUÁR

XXXIII. ÉVF. 1. SZÁM

**Kétszáz éve született
Liszt Ferenc**

**Dozsnyai Károly: Liszt Ferenc
(dombormű, 1848)**

A TARTALOMBÓL:

Kelemen Lívia:
Herbáriumok kincse

Balog Lajos:
Járt szólást járatlanért
el ne hagyj!

Balázs Géza:
A megszakadt hagyomány

Sáráné Lukátsy Sarolta:
Nyitvatartás vagy nyitva tartás?

Láng Miklós:
Ó, azok a férfiak...

Kemény Gábor:
„Elbútorozott hites urától”

Kökényesi Nikoletta:
Internetes sajtó –
hagyományos sajtó

Gál Erika:
Transzszexualitás

És: 2011 nyelvészeti programjai,
hírek, rejtvények

É
A

A tegeződés és magázódás témakörnek könyvtárnyi irodalma van, ennek egy része azok családon belüli megjelölésével foglalkozik. A magázódás egyrészt kultúrafüggő, mivel használatát az adott kultúra vagy szubkultúra normái szabják meg, másrészt nyelvfüggő, mert vannak olyan nyelvek, amelyekben nincs külön magázódás és tegeződés.

Míg manapság családi körben szinte teljesen a tegeződés van használatban, addig a háború előtti időszakokkal kapcsolatban Durucz Istvánné „Az eltűnt idő nyomában” című írásában arról számol be, hogy a gyermekek általában nem tegezték szüleiket, nagyszüleiket, rokonaikat, a magázás volt a hagyományos érintkezési forma. Ezen belül gyakori volt a *magá*, *maguk* megszólító névmás használata, ennél udvariasabb volt a *tetszikelés* vagy *tessékelés*. Szülőfalujában arisztokrata körökben a magázás volt szokásban az azonos és eltérő korú, nemű egyének között. Extrém példaként említi, hogy Perényi Péter báró felesége még kedvenc kutyáját is magázta. Bár ennek, sajnos, nem lehettem fiútanúja, az is elég nagy meglepetés számomra, hogy Baranya megyében nem egyedi eset, hogy idősebb emberek magázódnak beszélnek

Hogy tetszik lenni?

újszülött vagy kiskorú gyermekekhez: *Nagyon csinos ma. Milyen szép a ruhája! Adjon nekem egy puszit! Jöjjön ide! Hogy van? Mikor kelt fel? Jól aludt az éjjel? Csak nem álmos egy kicsit? Az üdvözlés is igazodik ehhez: Csókolom, csókolom! Jó napot kívánok! Azt is hihetnénk, hogy a beszélő valójában a szülő(k)nek címezi a mondandóját, de a beszéd szupraszegmentális elemei egyértelműen elárulják, nem erről van szó.*

A gyermek felé fordulva elhangzó, mosollyal kísért *Merre járt maga? Hát mit csinál maga? Hogy áll magán ez a sapka? Hogy tetszik lenni?* megnyilatkozásokban még egyértelműbb, hogy a címzett maga a gyermek.

Ez a jelenség nem követi a mai tendenciát, mivel manapság a tegeződés van terjedőben, sokszor teljesen indokolatlanul (pl. nagy társadalmi távolság esetén) is ezt alkalmazzák.

A magázódás használatának szerzteágazó motivációja lehet, például a tiszteletadás, valamilyen érdek szem előtt tartása vagy a beszélőközösség normáinak betartása. Egykorúak között viccesnek hathat, ha nem tegeződnek egymással. Így tesz két szekszárdi, 30-as éveinek végén levő férfi is, akik először körülbelül 20 évvel ezelőtt újévi fogadalomból magázódtak egy teljes éven át, majd ennek letelte után sem változtattak ezen, nagyon jó barátokként azóta is magázódnak mindenki megrökönyödésére.

Batár Levente

TARTALOM

Batár Levente: Hogy tetszik lenni?	2
Málnási Ferenc: „Háromszor veri ezt kenden Ludas Matyi vissza!”	3
Kelemen Livia: Herbáriumok kincsei	4
Balog Lajos: Járt szólást járatlanért el ne hagyj!	4
Balázs Géza: Miért érdekes? A megszokadt hagyomány	5
Sáráné Lukátsy Sarolta: Nyitvatartás vagy nyitva tartás?	6
Láng Miklós: Ó, azok a férfiak!	6
Kemény Gábor: Új szavakat tanulok. „Elbútorozott hites urától”	7
K. G.: Megint egyszer: <i>ami</i> és <i>amely</i>	7
Kökényesi Nikolett: Internetes sajtó – hagyományos sajtó	8
H. Varga Márta: <i>Zagy</i>	9
Grétsy László: Egy kis adalék – fél évszázad távolából	9
A „robbanó kuktafazék” esete négy nyelvésszel	10
Berényi Zsuzsanna Ágnes: Kazinczyról a történeisz 10 Édes anyanyelvünk nyelvhasználati verseny, Sátoraljaújhely, 2010. október 15–17.	11
Minya Károly: Megnyitó	11
Nyirkos István: Zárszó	12
www.manyszi.hu	13
Péntek János: A Nyelvörzés Díjának 10 éve	14
Zsigmond Emese: Asztalos Lajosról	14
2010 Lőrincze-díjai: Benyhe János, Elekfi László	15
Gerendeli György: Boldog világ, ántivilág	16
Gál Erika: Transzszexualitás	16
Lévai Zoltán: <i>Final station</i> – nem csak a Moszkva téren	16
Horváth Péter: Válasz Lévai Zoltán levelére	16
Hírek – tudósítások	17
Pontozó	18
Szójátékos csattanó	19
Új szavak, kifejezések (63.)	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20
Ifjúsági melléklet I–IV.	

ÉDES ANYANYELVÜNK • AZ ANYANYELVÁPOLÓK SZÖVETSÉGÉNEK FOLYÓIRATA

Megjelenik évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvápolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó: Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:

Balázs Géza, Kemény Gábor, Maróti István

A szerkesztőség címe:

1053 Budapest, Károlyi M. u. 16.

Postacím: 1364 Budapest, Pf. 107.

Honlap: www.anyanyelvapolo.hu

(vagy: www.anyanyelvapolo.hu)

Villámposta: ea@anyanyelvapolo.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt.

Hírlap Üzletága (Bp. VIII., Orczy tér 1.).

Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőnél.

E-mail: hirlapelofizetes@posta.hu,

fax: 303-3440

Információ, reklamáció: 06 80 444-444

További terjesztők: Magyar Lapterjesztő Rt.

és Könyvtárellátó Kht.

Ára: 200 Ft.

Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagjai

a lapot a tagdíj fejében illetménylapként kapják.

Tagdíj: 1500 Ft/év, tanulónak, nyugdíjasoknak: 1000 Ft/év.

Belépési nyilatkozat kérhető:

Anyanyelvápolók Szövetsége,

1053 Budapest, Károlyi M. u. 16.

Tel.: 317-3062, 317-3611/208

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága:

Balázs Géza, Bencédy József,

Deme László (a szerkesztőbizottság elnöke),

Grétsy László, Kemény Gábor, Maróti István

Műszaki szerkesztő: Kovács Gyula

Lapunk kiadását

a Nemzeti Erőforrás

Minisztérium,

valamint

a Nemzeti Kulturális Alap

segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)

ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: OPTICULT Bt.

Telefon: 330-7186, 06 20 473-4084

Nyomás: mondAT Kft.

„Háromszor veri ezt kenden Ludas Matyi vissza!”

245 éve született Fazekas Mihály, a felvilágosodás költője

„Sapere aude!” (Merj gondolkodni!) tanácsolta az ókorban Horatius, s a XVIII. században, a fény századában (siècle des lumières) indult mozgalom, a felvilágosodás hívei ennek a gondolatnak a nyomán szerették volna az emberiséget a tudatlanság, a babona, a vallási előítéletek világából átvezetni a világosság birodalmába. A tanácsot megtoldották a „Cogito, ergo sum” (Gondolkodom, tehát vagyok!) mondattal, mely szintén szállóigévé vált. Az emberi értelem, a tudomány, a művészet, az irodalom, a könyvek és a bennük kifejtett eszmék, gondolatok szűkebb hazánkban is előtérbe kerültek, Budára költözik az egyetem, amelyet a Nagyváradon született Pázmány Péter alapított, Kolozsváron állandó színház kezd meg működését, a magyar nyelvért folyó harc erőteljesebbé válik, az oktatás és a törvényhozás latinnyelvűségét kellene fölváltani az anyanyelvvél, ezt szeretné diadalra vinni a nyelvújítás, s ennek a gigászi küzdelemnek Balassi Bálint, Zrínyi Miklós nyomán Kazinczy Ferenc, Csokonai Vitéz Mihály mellett Fazekas Mihály is lelkes híve volt.

Fazekas Mihály 1766 januárjában született Debrecenben, apja kovácmester, betűkedvelő ember volt, s fia is mellette tanulta meg becsülni a könyvet. A Református Kollégiumban Mihályt Hatvani István, Varjas János és Sinai Miklós oktatták, ám a fiú inkább katona lesz, közhuszár, majd hamarosan tiszt, s katonáival szinte egész Európát végigharcolta – Galícia, Moldova, Ausztria, Franciaország, Németalföld csatáerein –, de 16 esztendő után megelégedte a háborúskodást, hazatért. A császárhű huszár – felismerve, kinek az érdekében folyik a háború – főhadnagyként odacsapja a hadi dicsőséget. Földi János orvossal, Diószegi Sámuel lelkes magyar nyelvű növényzeti munkát, „füvészkönyvet” állít össze. Csokonai Vitéz Mihály biztatja, írjon....

S 1804-ben, a deresedő bajszú obsitos huszár főhadnagy a sűrűn teleírt lapok elé a gyertyavilágnál tiszta lapot illeszt, s gondosan rajzolva a betűket, ráírja: *LUDAS MATYI. Egy eredeti magyar rege négy levonásban.* Kazinczy Ferencnek küldi el, de az író szigorú bírálatára félreteszi művét. Ismerősei azonban, akiknek felolvasta, lelkesen terjesztik, le is másolják, s 1815-ben Kerekes Ferenc – felismerve a munka jelentőségét – ügyes, verses előszóval kiadja. Fazekas a debreceni vásárbán látja viszont „rossz fiát”, értesíti a kiadót, hogy Matyi az „ő szülötte”, s így sikerül átdolgozott kiadásban újra kinyomtatni 1817-ben, Bécsben, Fazekas Mihály előszavával és Göbwart F. S. négy rézmetszetével. Azóta számtalan kiadásban, több prózai és drámai átdolgozásban is az olvasók kezébe került, több rajzfilm, videó is készült belőle, s román, orosz, cseh, de kínai stb. fordításban is olvasható.

Fazekas Mihály elbeszélő költeménye négy levonásban meséli el, miként áll bosszút – furfanggal, okossággal – egy parasztfiú, az őt igazságtalanul megalázó földesúron. A vers olyan, mint egy népmese, ám a főhős nem sárkánnyal küzd meg, hanem egy Fazekas korabeli földesúrral, s ezt a mesei világban elért győzelmét a költő árnyalt, lélektani igénnyel, a

drámai feszültség fokozatos érvényesítésével éri el. Matyiból, a lusta, léhűtő, tudatlan parasztfiúból művelt, okos, nyelveket tudó ifjú lesz, aki sok mesterségnek „kitanulta csínját-bínját”, „sok városokat bebarangolt”, s talpraesettségével háromszor fizette vissza Döbröginek azt, hogy „lúdjait elhajták”, s fizetségként „ötvént vágta rá”. A több mint 200 éves Matyi ma is olyan fiatal, amilyennek a költő megteremtette, s idősebb és fiatalabb testvérei is a szívünkhöz nőttek: a bátor János vitéz, a hatalmas erejű Toldi Miklós, a ravasz Csalóka Péter és Ravasz Jancsi, Furfangos Márton, a román Pácalá, az arab irodalomban ismert, több mint 2000 éves Dzsimil Ninurta, a nippuri szegényember, a furfangos Dzsuha, a kazah mesében a Hasszánt becsapó Koldus Ali, a német Till Eulenspiegel...

Fazekas Mihály mesterien tud verselni, a rokokó könnyedsége mellé a népies hangvételt társította. Az anekdotaszerűen feldolgozott történet a klasszikus eposzok hexameterében szólal meg, de ezekben a hexameterekben erőltetés nélkül gördülnek a népi fordulatok, szólások, azóta szállóigévé vált kifejezések:

(Matyi) „...munka fejében / Nyáron a legyet a szárán csapkodta napestig, / Télen a tüzelő mellett a pizskafa végén / Ácsorgott el egész napokat.”

A vásárban már kiáll igaza mellett: „Én uram a fizetést köszönöm, ha az Isten erőt ad, / S életben megtart, majd megszolgálom, azért csak / Róvja fel a kapu félfájára, hogy el ne felejtse: / Háromszor veri ezt kenden Ludas Matyi vissza!”

A három verés a népmesei küzdelemhez hasonló:

„...tarkótól talpig meghányja keményen, ...”; „...vert testét megdöngeti rútul, ...”; „...szánakozás nélkül megverte utolszor, ...”

Matyi a harmadik verés előtt társat is talál, de figyelmezteti a sihedert: „Kotródj ám, mert száz lelked lesz, mégis az ördög / Elvisz, ecsém, ha azok megcsípnek...”

Döbrögi, aki „Azt tartotta, hogy ott neki a felség se parancsol...” az első verés után „... fűhöz- / Fához kapkoda, és akit csak ajánlani tudtak, / Bárha kerékgyártó, lóorvos, marhakereszlő / Volt is, kinyában mind meghallgatta tanácsát.”

A második verés után „... a Ludas név annyira fészket / Vert szívébe, hogy a vidék lúdját kiölette...”

Ám a végén kénytelen volt beismerni: „A négyelni való, megvert háromszor. Az Isten / Így bánik s bánjon valamennyi kegyetlen urakkal”.

A mellékszereplők közül a fejszések találnak rá urukra: „Mit látnak? Az Isten / Mentse az ilyentől még a jó krími tatárt is!”

Matyi segítője is szívesen tör borsot a földesura orra alá: „Tetszett a tűzről pattant sihedernek az alkú... / Pezseg a pozsgás sihederben / A jó vér, s csak alig várhatja, hogy a kerek erdőt / Érték Döbrögiék, mint a nyíl, utánok ereszti / Ráróját...”

A költemény formai tökéletességére elég egyetlen sor, amelyben a rövid és a hosszú szótagok szabályos váltakozása tökéletes ritmust teremt a versben:

Törli szemét, száját, és a sűrűbe ellillant

- - - | - - | - - | - - | - - - | - - -

„A Ludas Matyiban sűrűsödik össze a korabeli nemesi pöfeszkedést utaló, plebejusi, lázadó indulata, amit népmeseformában még elő lehetett adni. Ez teszi hallatlan és méltó népszerűségét, ez magyarázza, hogy Balog István színészei faluról-falura járva vele, diadalittas kacagást váltva ki a Döbrögi uramat elpáholó libapásztor-gyerek láttán...” (Nemeskürty István)

Málnási Ferenc

TAGDÍJ Tisztelt Tagtársunk! Az Anyanyelvápolók Szövetségének tagdíja továbbra is 1500 Ft/év, tanulóknak, nyugdíjasoknak 1000 Ft/év. A tagdíjat csekken vagy banki átutalással kérjük befizetni. Az átutalás számlaszáma: (OTP) 11705008-20132015. Az átutalás közlemény rovatába ezt kérjük írni: Tagdíj 2011. (Mivel a tagdíj az egyetlen biztos forrásunk, kérjük, aki teheti, túlfizetéssel támogassa egyesületünket!)

1% Ugyancsak kérjük, hogy személyi jövedelemadójának 1%-ával is támogassa az Anyanyelvápolók Szövetségét. Adószámunk: 19663155-1-43. Az internetről is letölthető 1%-os nyilatkozatot az adóbevallással együtt kell az APEH részére elküldeni.

HERBÁRIUMOK KINCSEI

Magyar szakos egyetemi tanulmányaimat egy – számomra – roppant érdekes témájú diplomamunkával zártam le: az 1710-es években, Zay Anna által írt Herbárium növényneveit és nyelvtörténeti jellegzetességeit vizsgáltam. Úgy látom, az utóbbi években ismét előtérbe kerültek a természetes gyógymódok, többek között a gyógynövények felhasználása is. Írásomban szeretném röviden bemutatni Zay Anna munkásságát, illetve kitérek a Herbáriumában előforduló néhány érdekes növénynevre. A népi növénynevek vizsgálatával, életben tartásával hozzájárulhatunk szókincsünk gazdagításához is.

Zay Anna a Herbáriumot a poroszországi Danzigban – a mai lengyelországi Gdańskban – kezdte el írni 1711-ben. Danzigba követte férjét, a kuruc Vay Ádámot, aki II. Rákóczi Ferenc generálisaként szolgált. Zay Anna a Herbárium anyagát más füveskönyvekből, doktorok írásaiból szedegette össze, ám konkrét neveket, szerzőket hivatkozásként nem lehet olvasni benne. A 140 oldalas, 470 receptet tartalmazó orvosságos könyvben néhány utalás olvasható csupán, például: „... ezt egy igen híres Doctor sokszor próbálta...”, „Bodvai Úr vizei Déakul Aqua Bisagona”. Zay Anna Herbáriumuma egy olasz füveskönyv cseh változatának magyarra fordítása, amit a szerző kiegészített a magyar füveskönyvek tudásával.

A Zay Anna nevéhez köthető Herbárium kézírata viszonylag jó állapotban maradt meg. A Marosvásárhelyen őrzött könyv hasonló kiadása 1979-ben jelent meg Magyarországon. A Herbárium kézzel írott, kalligrafikus, olykor azonban nehezen olvasható betűkkel íródott. Ehhez a nehézséghez járul még az a néhány oldalon előforduló tintafolt, amely a laikus olvasó elől elfedi az írást.

A Herbárium főleg növényi eredetű gyógyszereket tartalmaz, leírja a receptekben szereplő gyógynövények elkészítési módjait, alkalmazásait. A növényi gyógyszerek mellett találunk állati eredetű „gyógymódokat” is, ám ezek a gyógyító eljárások elég elrettentőek a mai olvasó szemében. Az orvosságos könyv fejfájás ellen például egy elevenen kettévágott fekete galambot javasol, amelyet a fejre kell kötni, és ugyanezt a gyógyírt ajánlja pestis ellen is; balzsam készítéséhez a kakastaréj vérért is felhasználták.

Zay Anna a füveskönyvében nagyon sokféle betegség gyógyítására kínál javaslatot. A receptek között találunk fejfájásra, körömbetegségekre, emésztőrendszeri betegségekre, pestisre, hadi sérülésekre, női bajokra stb. alkalmazható gyógyszereket, de a szépségápolási receptek sem maradtak ki a Herbá-

riumból. Zay Anna tehát hozzájárult a kuruc katonai orvoslás, a pestis és más betegségek elleni gyógymódok fejlődéséhez.

A Herbárium növénynevei közül szeretnék néhányat kiemelni, mert úgy gondolom, hogy a népi növénynevek ismerete is gazdagítja szókincsünket. Az elnevezéseket a Herbáriumban szereplő helyesírás szerint tüntetem fel, mellette megjelölöm a növény latin nyelvű botanikai nevét, illetve a ma használatos magyar nyelvű elnevezését. Zárójelben adok rövid magyarázatot a név lehetséges motiváltására. Lássuk tehát az érdekes népi elnevezéseket, a teljesség igénye nélkül!

- *bárány üröm* – *Artemisia absinthium* – fehér üröm (a sok apró, darabos, gömbös virág báránybundára emlékeztet)
- *büdöskővirág* – *Tagetes* sp. – büdöske/bársonyvirág (a növény megdörzsölve bűdös szagot áraszt)
- *csengő fű* – *Hypericum perforatum* – közönséges orbáncfű (alak motiválta növénynevet)
- *ebnyelvű fű* – *Cynoglossum officinale* – ebnyelvűfű (keskeny, nyelv formájú a levele)
- *eger fark fű* – *Myosurus* sp. – egérfarkfű (a növény szőrös, puha levelei az eger farkához hasonlítanak)
- *kopotnyak* – *Asarum europaeum* – kereklevelű kapotnyak (népetimológias névalakulat)
- *lósoska* – *Rumex patientia* – lósóska (a kerti sóskaéhoz képest jóval nagyobb a mérete)
- *ökör fark* – *Verbascum* sp. – ökörfarkkóró (a hosszú, sárga színű virágzat az ökörfarkához hasonlít)
- *ördög bordája* – *Pteridium aquilinum* – ördögboroda (páfrányféle növény, melynek levelei szárnyaltan osztottságuk miatt a bordához hasonlíthatók)
- *papsajta* – *Malva neglecta* – mályva/papsajt (a növény termése a kerek sajtéhoz hasonlít).

A fent említett példák közül is kiténik, hogy a valamilyen jellegzetesség alapján motivált növénynevek nemcsak a szókincsünk szempontjából értékesek, hanem rámutatnak az adott kor emberének világszemléletére, babonás hitvilágára, élettapasztalatára is. A különféle herbáriumok vizsgálata tehát nemcsak a nyelvészek számára tartogathat értékes információkat, hanem a néprajzkutatók, a művelődéstörténettel foglalkozó szakemberek is kamatoztathatják az orvosságos könyvek adatait.

Kelemen Livia

Járt szót járatanért el ne hagyj!

Tudjuk, hogy a jó cím felkelti a figyelmet. A figyelemfelkeltés egyik kedvelt eszköze az újságírók körében az állandósult kifejezések (szólások, közmondások) elferdítése, „adaptálása”. Csak pár példa ennek illusztrálására a Petőfi Népe megyei lap 2010. évi számaiból, különféle témakörökből:

- ☺ *Angela Merkel nem enged a 86-ból* (külpolitika)
- ☺ *Rendelés a lelke mindennek* (internetes vásárlás)
- ☺ *Hidegen sajtolt olajat a tűzre* (egészséges táplálkozás)
- ☺ *Hóból is megárt a sok* (időjárás).

De talán még jellemzőbb ez a fajta címadás a játékfilmekre. *A szomszéd nője mindig zöldébb* már klasszikusnak számít, de mellette ilyenek is találhatók a tévécsatornák műsorán:

- ☺ *Minden végzet nehéz*
- ☺ *Lúzert fogtam, nem ereszt*
- ☺ *Banya csak egy van*

Ötletes ez a címadás, ám én mégsem tudom maradéktalanul támogatni. Hogy aggályaimat megvilágítsam, álljon itt egy cikkrezetlet a 2008. november 24-i Petőfi Népe-ből:

Úgy tűnik, a manapság sokat emlegetett gazdasági válság már csak „hal a tortán” a kisboltoknak. Ráadásul közeleg az év végi

időszak, amikor forgalmuk – bármilyen hihetetlen – menetrendszerűen mélypontra zuhan.

Mert ugyan idézőjelek közé tette a szerző az eltorzított szót, mégis az az érzése az embernek, hogy nála a változat ki-szorította az eredetit.

A jelenséggel már korábban is találkoztam, mikor szintén egy újságban egy kotnyeles alakról mint *minden lében két kanál* emberről írtak. Diákjaim pedig azt, hogy *Vak tyúk is talál szemet*, csak *vastyúkkal* ismerték.

Feltűnhet, hogy mind a három példa sorozatnak a címe. Hát persze: ezekkel gyakran találkozik az ember heteken, hónapokon keresztül, így nem csoda, ha rögzülnek. S a fiatalok különösen „veszélyeztetettek”, hiszen rájuk meglehetősen jellemző a médiatájékozottság, médiaműveltség: hogy minden ismeretüket az elektronikus médiából merítik.

Érdemes hát csinálni banni az állandósult szókapcsolatok megváltoztatásával, hogy a pillanatnyi siker érdekében ne okozunk maradandó károsodást az ifjúság nyelvérzékében.

Balog Lajos

MIÉRT ÉRDEKES?

A megszakadt hagyomány

CzF.

A magyar nyelvtudomány történetének megkerülhetetlen alpműve a Czuczor–Fogarasi-szótár (CzF). Az Akadémia megalakulásakor tervezett értelmező szótár harminc év alatt érett hatkötetes művé, amely *A magyar nyelv szótára* címmel jelent meg (Pest, 1862–1874). Czuczor Gergely és Fogarasi János korszakos munkáját már keletkezésekor viták övezték. A magyar nyelv szótárának elvi alapjait és munkamódszerét (az ún. hang- vagy nyelvmetafizikai irányzatot, az ebből fakadó gyökelméletet, az ún. belhasonlítás, valamint a nem csak rokon nyelveket figyelembe vevő szótörténeti vizsgálódást) Hunfalvy Pál már 1851-ben megtámadta, „naivnak” ítélte. Méltánytalan ítéletekben később is részesültek. Módszerüket Hunfalvy „szódrincselésnek” (szavak darálása, szeletelése) tartotta, és kifogásolta, hogy nem a finnugor elmélet alapján rokonítanak. Szarvas Gábor eleinte csak varázslóknak, csodatevőknek nevezte a szerzőket, később örülteknek, akik „beszámíthatatlan állapotban” írták művüket. 1970-ben Kiss Lajos még elítéli a szótárt: Czuczorék elavult koncepciót alkalmaztak, etimológiai célokra rengeteg anyagot összehordtak, de alig volt benne köszönet. Bárczi Géza viszont kiemeli, hogy a szótárban számos használható ötlet, meglátás rejlik. Gáldi László elismerő hangon szól róla: a szótárírók helyesen ismerték fel a „nyelvünk belső fejlődését irányító sajátosan magyar, sőt finnugor szellemű homo ludens-t, vagyis azt az énünket, mely szinte a költői nyelv szuggesztív eszközeihez folyamodva a gondolat minél plasztikusabb megelevenítésére törekszik: belső keletkezésű, hangalakjuk révén képszerűen indokolt szavak segítségével mintegy szembeszáll azzal a túlságosan intellektualizált nyelvtudományi felfogással, mely szerint fogalom és szókép viszonya feltétlenül esetleges és tetszőleges”. E módszerrel Pais Dezső számos új belső keletkezésű szót tart fel – állapítja meg Balázs Géza, s mindez azt bizonyítja, hogy „Czuczorék zseniális kísérletei meghihlették korunk magyar etimológusait”.

A CzF. nyelvtudományi hagyománya azonban megszakadt. Ennek következménye a száraz, mert a magyar nyelv sajátos és fontos jelenségeire nem ügyelő nyelvtan(oktatás), a magyar szavak történeti vizsgálatának szűkre szabottsága, végső soron kultúránk, identitásunk legfontosabb jellemzőjének, a magyar nyelvnek nem kellő kutatása, ismerete.

Nem nyelvészek sokszor, nyelvészek néhanapján fölvetették a CzF.-út tárgyilagos, kritikai felülvizsgálatát s az abban levő értékek kibányászását. Ezért is kezdtek hozzá többen a szótár teljes, illetve válogatott újrakiadásához. A Miskolci Bölcsész Egyesület próbálkozása 1999-ben a második kötet után megrekedt. Az Arcanum digitalizált változatban, a Pytheas faksimilében adta ki a szótárt, a Tinta Könyvkiadó válogatást jelentetett meg belőle.

A romantika áramában

A CzF. a nyelvtudomány kezdeti időszakának gondolkodásmódjában, a romantika áramában gyökerezik. Ez a romantikus nyelvtudomány a nyelvet egészében, mai szóval holisztikus, egészes módon vizsgálta. Egyaránt figyelembe vette a formát, a struktúrát, valamint a keletkezést, a földrajzi-történeti változásokat, a jelentéseket, a jelentések alakulását is. Ez a romantikából táplálkozó nyelvtudomány komplex nyelv- és azontúl világmagyarázatra törekedett.

A CzF.-et követő 150 évben, gyakorlatilag napjainkig a nyelvtudományban a formális kutatások uralkodtak. Némely esetben még a jelentést is kiiktatták, így például a jelentésváltozásokat, a metaforát, a társadalmi, használati szempontokat, mert egyfajta „tisztá”, természetudományos nyelvészetre törekedtek. Ennek az útnak vannak hasznos eredményei, például a magyar nyelv strukturális, generatív leíró nyelvtanai, de mégis valami (egyesek szerint a lényeg) elveszett.

Kellő időtávtólból úgy látjuk, hogy mindkét iránynak voltak eredményei mellett túlzott kilengései, különösen akkor, amikor a tudomány szakemberei kemény szavakkal minősítették, utasították el egyik vagy másik utat. Mint ahogy néhány koráb-

bi idézetből is kiderül, a CzF.-út megítélése egyáltalán nem egyértelmű, egyaránt illetik őket az „örült” és a „zseniális” jelzőkkel. De a különféle vélemények ellenére a nyelvtudományi újráfelfedezés elmaradt. Pedig ha a magyar nyelvtudomány képviselői ezen az úton haladtak volna, értelemszerűen a modern nyelvészeti irányzatokkal folyamatosan gazdagodva, ma zsenisebb lenne a magyar nyelvtudomány, és gazdagabb a magyar nyelvről szóló ismeretanyag, valamint erősebb lenne ennek a magyar identitásra gyakorolt hatása.

A metafizikától a kognitív elméletig

Néhány példa, amelyben CzF.-éknek igazuk volt, amelyet a későbbi tudomány igazolni látszik. Az első ilyen a nyelv- vagy hangmetafizika. A hangmetafizika szerint a hangoknak ha nem is jelentésük, de jelentésbefolyásoló szerepük van. Tehát bizonyos szavakban nem véletlenül szerepelnek azok, és csak azok a hangok.

Ezzel ütközik a Saussure-tól közhelyszerűen idézett „a nyelvi jel önkényes” alapgondolat. Pedig másutt Saussure maga is figyelmeztet arra, hogy a nyelvi jel nem teljesen önkényes, s ezen alapul a szemiotikában az ikonicitás elmélete. Eszerint a nyelv leképezi, utánozza a valóság elemeit. Ma már nemcsak a hangok, szavak, hanem nyelvtani elemek (szószervezetek) szintjén is találunk az ikonicitásra, vagyis a nyelv–valóság megfelelésre bizonyítékokat. A CzF. mindezt nemcsak látta, hanem alkalmazta is.

A CzF. elmarasztalásában második helyen áll a gyökelmélet tudománytalannak bélyegzése. Valóban, csak a 19. század közepéig beszéltek a magyar szavak gyökeiről, sőt gyökrendszerrekről vagy gyökcsaládokról. Azóta ezt nem említik, a szavaknak csak tövük van. A gyök és a szótó csak formálisan, leíró szempontból ugyanaz. A szótóvek ugyanis független egyedek, a gyökelmélet szerint azonban bizonyos szótóvek gyökök, vagyis olyan mássalhangzós vázszervezetek, amelyeket különféle magánhangzók kiegészítve egymásból fejlődő jelentésű szavakat kapunk. Ezek a gyökcsaládok. A magyar nyelv gyöknyelv voltát ma nem fogadják el. Az ismert indoeurópai tőhajlító nyelvek mellett léteznek gyökújító nyelvek. Ilyenek például a sémi-hámi nyelvek, pl. az akkád, az arab, az arámi, a föníciai, a héber... Ezekben a nyelvekben a tő (radix) csak mássalhangzós lehet, amelyet különféle magánhangzókkal töltenek ki. A magyar nyelvben is kétségtelenül kimutathatók ilyen jelenségek. A gyökelméletből szorosan következik CzF.-ék alapvető módszere: a belhasonlítás. A belhasonlítás lényege, hogy a nyelvi változatokat nyelven belül keressük, a változásokat a nyelven belül magyarázzuk. A belhasonlítás nyilvánvalóan olyan nyelvek esetében üdvözítő, amelyek nagymértékben „befelé” fordultak, nem estek szét az érthetlenségig nyelvjárásokra, sőt más nyelvekre.

A CzF.-ék által folytatott jelentésrokonítási, jelentésfejlődési, metaforákat kereső vizsgálatok csaknem másfél évszázaddal megelőzték a mai kognitív nyelvészeti kutatásokat, amelyek szembefordultak a pusztán formalizmussal, s ezzel mintegy visszatértek egy korábbi nyelvészeti felfogáshoz. A kognitív szemantika és nyelvtan kiemelten foglalkozik a jelentésalkotás különböző folyamataival, azzal, hogy a jelentés milyen, formákban is rögzülő megértési folyamatok eredményeként jön létre.

A CzF. legtöbbet kritizált rokonítási módszere is holisztikus: prekonceptió vagy egy elkötelezett rokonságelmélet nélkül vizsgáltak minden szóba jöhető nyelvet a szanszkritól a finnen át az angolig, s így szóhasonlításai valóban tarka-barka tünnek. Nem voltak antifinnugristák, pusztán – mai szóval – interkulturális kapcsolatokat kerestek. Persze sokféle, esetleg egymást kizáró kapcsolatot találtak, rábízva egy későbbi bölcs utókorra a további kutatást. Ez a kutatás késik mostanáig...

Balázs Géza

„A magyar nyelv természeti rende” címmel Czuczor Gergely–Fogarasi János emlékkonferenciát rendezett a Magyar Művészeti Akadémia 2010. december 6-án. A konferencia fővédnöke Schmitt Pál köztársasági elnök volt. A 16 előadást mintegy százan hallgatták meg a helyszínen, tudósítás, illetve értékelés olvasható róla többek között a www.mta.hu, www.manyszi.hu, www.irodalmijelen.hu honlapokon. Az Életünk című szombathelyi folyóirat 2011. januári száma a konferencia teljes anyagát közli. A konferencia szervezői jövőre ugyanezzel folytatni kívánják a CzF.-hagyaték feltárását.

H E L Y E S Í R Á S

Nyitvatartás vagy nyitva tartás?

Véget értek az országgyűlési képviselőjelölt-állítások (14 szótág), sőt már az önkormányzati képviselő-jelöltek (11) is megkapták mandátumukat, de nem csökkent a szörnyszülött szókigyók hosszúsága. Már csak képviselők vannak, hogy országgyűlési vagy önkormányzati, az ilyen szempontból egyre megy.

A napilapok a Magyar Nemzettől a Délmagyarorszáig ontják az ilyen egybeírt jelzős szerkezeteket, pl. *személyi-jövedelemadó-egyszázalék* (13), *felsőoktatásitörvény-tervezet* (11), *élelmiszeripariszakember-képzés* (12) stb., holott ezek a minőségjelzős, főként az *-i* melléknévképzővel ellátott összetételek különírva vagy birtokviszonnyal megoldott szerkezetekben is **ugyanazt** jelentik. Tehát például az *élelmiszeripari* jelző különírva is a *szakemberre* vonatkozik, azaz **egy szintagmát** alkot. A képzéshez pedig úgy kellene igazítani, hogy birtokviszonnyá alakítsuk, így: *élelmiszeripari szakemberek képzése* vagy *élelmiszeripari szakemberképzés*, ezzel elkerülve a többszörös összetételből álló szókigyót. Ezt egyébként is előírja A magyar helyesírás szabályai 11. kiadásának 108. és 138. §-a: „az egyébként szabályos, de túlzottan hosszú összetett szavak szerkezetes megoldással elkerülhetők”.

Természetesen vannak olyan összetételek, amelyek egybeírva mást jelentenek, mint különírva, pl. *magyar tanár* (= magyar nemzetiségű) és *magyartanár* (= magyar nyelvet és irodalmat tanító), *hidegkonyha* (= hidegen fogyasztható ételek) és *hideg konyha* (= alacsony hőmérsékletű) stb., de a *közszolgáltatiműsor-gyártás* (9) jelentése akkor sem változik, ha így írjuk: *közszolgálati műsorgyártás* vagy *közszolgálati műsorok gyártása*.

A határozós kapcsolatnál fő szabály (125. §.), hogy a raggal jelölteket különírjuk, ha az eredeti értelemben értjük, pl. *nyakon csíp, ütve fűrő, rosszul jár*, de átvitt érte-

lemben már egybeírjuk, pl. *nagyravágó, küszöbönálló, tisztánlátás*. Van azonban néhány határozós szókapcsolat, melyet jelentésváltozás nélkül is – a kialakult szokást megtartva – egybeírunk, pl. *bérbeadás, partraszállás, egybeszabott, szabadidő*. Éppen ezért rejtély előtttem, hogy a régóta használatos és minden üzlet ajtaján látható *nyitva tartást* miért nem lehet még mindig egybeírni a kialakult szokásnak megfelelően. A Laczkó Krisztina–Mártonfi Attila szerzőpáros vitaanyagában (Magyar Nyelvőr, 2004. 141–57) felsorol jó néhányat, de ez az összetétel nem szerepel benne.

Azt már csak zárójelben jegyzem meg, hogy bosszantó pongyolaság a többszörös, birtokos és minőségjelzős szókapcsolatok helytelen szórendje, amit pl. a 2010. június 24-i Magyar Nemzetben (5. oldal) olvastam: „A Miskolc és Szirmabesenyő határán fekvő fiatalkorúak regionális büntetés-végrehajtási intézetében...” Hol is fekszenek ezek a fiatalkorúak? Miskolc és Szirmabesenyő határán? Mennyivel egyértelműbb lett volna, ha a birtokos jelző megelőzi a helymeghatározást, így: „a fiatalkorúak Miskolc és Szirmabesenyő határán fekvő regionális büntetés-végrehajtási intézetében”. Erre is hozhatnánk számtalan példát, de csak egyet idézek: „a Kálvária téri *emelt szintű idősek otthona*”. Bizonyára nagyon emel(ked)t szintűek ezek az idős emberek!

Örülnék, ha a Magyar Tudományos Akadémia is állást foglalna ezekben az ügyekben, és az újságírók is odafigyelnének, hogy legalább ők ne rongálják a magyar nyelvet. Sajnos, sokan megteszik ezt nélkülük is!

Sáráné Lukátsy Sarolta
magyar–könyvtár szakos tanár (Szeged)

A címbeli szólás általában női ajkáról hangzik el, hogy most én élek vele, annak oka van: egy sűrűn előforduló hibára szeretnék rámutatni.

De előbb egy kis magyarázattal tartozom. Összefoglalóm nem tudományos, hanem tapasztalati. Hiszen minden magyar anyanyelvű ember gondolkodás nélkül tudja, hogy milyen szóhoz milyen rag, képző – röviden: toldalék – járulhat. Így tanultuk meg, hogy a magas hangrendű szavakhoz magasak, a mély hangrendűekhez mélyek a toldalékok. (Csak a rend kedvéért: magas magánhangzók: *e, é, i, í, ö, ő, ü, ú* – mély magánhangzók: *a, á, o, ó, u, ú*.) Például: *lemez-zel, -ben, -en* stb., *kerék-en, kicsi-vel* (de: *síppal!*), *gödör-ben, jövő-re, ürü-nek, revü-vel*... És: *barack-nak, -hoz, -ban* stb., *madár-ral, toll-nak, -hoz* stb., *golyó-val, apu-tól, borjú-ra*...

Ez eddig egyszerű. De mi van akkor, ha a szóban vegyesen fordulnak elő a hangok? (Ez a magyar szavakban elég ritka.) Ilyenkor az utolsó magánhangzóhoz igazodhat a toldalék. Pl.: *balek-kel, rakett-nek, sólet-tel*. Ha *i* betű a szó utolsó hangja, akkor – általában – az előtte levő magánhangzó határozza meg a toldalékolást, függetlenül attól, hogy az milyen hang. Tehát úgy vesszük, mintha az *i* (magas hang!) ott se lenne. Pl.: *radír-ral, papír-on, cumi-val*.

De észrevehetjük, hogy a mély hangú toldalékolás gyakoribb a vegyes hangú szavak esetében. Pl.: *kabaré-ba, babér-ral*. És e körbe tartozik a *férfi-ak* alak is. És máris a címbeli témánál vagyunk.

Látjuk, hogy a *férfi* szóban csupa magas magánhangzó van. Ennek ellenére e tőhöz mindig mély hangú a toldalék. És ez az, amit gyakran elfelejtenek a fogalmazók. Ezért lehet írásban és szóban is találkozni ilyen formákkal: ezzel a *férfi-vel* nem lehet beszélni... (helyesen: *férfi-val*); ennek a *férfi-nek* nem lehet hinni... (helyesen: *férfi-nak*); ebben a *férfi-ben* van valami nőies vonás (helyesen: *férfi-ban*).

Mi az oka ennek a szabályoktól eltérő kivételnek?

Nos, az ok visszavezethető a *férfi* szó korábbi alakjára, amely *férfiú* volt. A szó végi mély hang meghatározta a toldalékolást: *férfiúval, férfiúnak, férfiúban*... A szóvégi *ú* elmaradt, de a toldalékolás megmaradt. A címben szereplő alak (*férfiak*) azonban tökéletesen mutatja a szabály helyességét, hiszen azt már tényleg senki sem mondja vagy írja, hogy *férfi-ek*.

Amikor a *férfi* szót toldalékoljuk, jusson eszünkbe a cím: *Ó, azok a férfi-ak!*

Láng Miklós

Új szavakat tanulok

„Elbútorozott hites urától”

Az egyik pletyitívét, még tavaly áprilisban, arról tudósított, hogy Tiger Woods amerikai golfozónak, a világ jelenleg legtöbbet kereső profi sportolójának a felesége „*elbútorozott hites urától*”. Hogy ezt miért tette, az nem tartozik ide (egyébként feltehetően azért, mert hűtlenségen kapta a férjét). Ami engem érdekel, az az *elbútoroz* ige. Eddig ugyanis csak *összebútoroz* vagy *összebútorozik* fordult elő a szlengben, illetve a szlenges nyelvhasználatot kedvelő (és terjesztő) bulvársajtóban. Az iktelen *összebútoroz* alakra közel 6000, az ikes *összebútorozik*-ra majdnem 14 000 találatot kaptam a világhálón, vagyis a szó közepesen gyakoriának számít. Érdekes, hogy az iktelen formát inkább akkor alkalmazzák, ha pártok, cégek együttműködéséről számolnak be, míg az ikes változat inkább személyek összeköltözését, életközösségre lépését jelenti:

Összebútoroz az *Aegis* és a *kirowski* [kommunikációs ügynökség, kis *k*-val írja a nevét!]. A *cégstruktúrák nem változnak, az együttműködést viszont szorosabbra fogják*;

Összebútoroz a PSD és a PNL [román pártok];

Ha viszont a Fidesz összebútoroz a Jobbikkal, akkor nekünk is! [...] Vona nem fog összebútorozni a Fidesszel;

Ha OVI [= Orbán Viktor] 98-ban a Szadival [= az SZDSZ-szel] összebútoroz, ma is istenként imádnátok, de mivel nem, így öslelenség.

Érezhető, hogy a fenti két példában (de talán már az előzőben is) a szóhasználat pejoratív, rosszalló jellegű.

Kásás Tamás összebútorozik [cím]. A *magyar vízilabda-válogatott tagja, Kásás Tamás hatalmas lépésre szánta el magát: összeköltözik kedvesével*;

Szellő István összebútorozik kedvesével? [cím];

Kiszel Tünci összebútorozik Sebestyén Balázssal [cím]. *Igaz, csak egy műsor kedvéért*.

Ez a különbség azonban csak tendenciaszerűen érvényesül:

Összebútorozik a *Blikk* és a *Népszabadság?* [cím];

Összebútorozik a *VW* és a *Porsche* [cím];

Összebútorozik a *MySpace* és a *Skype* [cím]. *Összekapcsolja szolgáltatását a MySpace, a világ vezető közösségi portálja, és a Skype, az internetes telefonálás első számú cége*;

Peti összebútoroz Lindával;

a barátnője összebútoroz a volt pasijával;

Mi lenne a regisztrált élettársi kapcsolat? Miben különbözik ez attól, amikor két ember egyszerűen összebútoroz?

Ez utóbbi példákban a cégek együttműködésére utalva ikes, a személyek összeköltözését jelölve viszont iktelen az ige. Úgy látom azonban, hogy ez a fajta használat a ritkább. Elképzelhető, hogy idővel szóhasadás megy végbe a két

változat között: az egyik ezt, a másik amazt fogja jelenteni. Ez azonban korántsem biztos.

De térjünk rá a címbeli ígére! A tévébeli említésen kívül mindössze ezt az egy adatot találtam rá (hozzászólás egy blogbejegyzéshez, amelynek szerzője az állandó zajra panaszkodik): *nyilván az a megoldás, hogy most elbútoroz onnan*. E mondatban nem együttélő személyek szétköltözéséről, szakításáról van szó, hanem csupán arról, hogy valaki elköltözik egy bizonyos lakásból (pl. azért, mert nem bírja a zajt).

Az *elbútoroz(ik)* ige minden bizonnyal analógiás úton, az *elköltözik* mintájára alakult ki: *összeköltözik, elköltözik – összebútorozik, elbútorozik*. Egyelőre még azt sem lehet tudni, hogy ikes-e vagy iktelen (az internetes példában iktelen, a tévébeliben múlt idejű, ennél fogva ikessége vagy iktelensége nem állapítható meg). Lehet, hogy megmarad alkalmi, közhasználatba nem kerülő nyelvi jelenségnek. Lehet azonban, hogy éppúgy elterjed, mint idősebb „testvére”. Sőt az sem zárható ki, hogy további igekötős származékok fejlődnek ki belőlük. Például a világhálón már a *szétbútoroz(ik)* szóra is találtam néhány adatot.

Holczer József szerzőnk már évekkel ezelőtt felfigyelt az *összebútoroz* szóra (ÉA 2003/3: 14), s azt – az *összeköltözik*-kel együtt – „igazi magyar szó”-nak minősítette. Nos, magyarsága felől nekem sincsenek kétségeim, de rá kell mutatnom, hogy napjainkra divatszóvá vált, kifejezőereje megcsappant, sőt a bulvársajtó egyik ügyeletes közhelyévé zuhlott. Ezért a magam részéről nem használok (pontosabban: továbbra sem használok). De amúgy sem kívánok se *össze*-, se *szétbútorozni* senkivel.

Kemény Gábor

Megint egyszer: *ami* és *amely*

AZ INDIRA GANDHI-MERÉNYLET

TÖBB, MINT TESTŐR

India leghíresebb miniszterelnöke volt a világon az egyetlen olyan hivatalban lévő női állam- vagy kormányfő, aki merénylet áldozata lett. Ráadásul saját testőrei végeztek vele, amely a XX. században meglehetősen ritka jelenségnek számított. Ahhoz, hogy megértésük azt a mérhetetlen gyűlöletet, ami a gyilkosok cselekedeteit irányította, rá kell világítanunk az események hátterére.

Lapunk 2009. októberi számában írtam a vonatkozó névmások rendszerének megbomlásáról. Az idemásolt újabb példában az *amely* és az *ami* névmást épp megfordítva alkalmazzák, mint ahogy azt a művelt nyelvhasználat normája előírja: a teljes (tag)mondatra vonatkozó mellékmondat élén *ami* helyett *amely*-et, a kijelölő jelzői mellékmondatban *amely* helyett *ami*-t írják. S hol látott napvilágot mindez? Nem akárhol, hanem az egyik legrangosabb tudományos ismeretterjesztő hetilapban (Élet és Tudomány 2010/20: 626). Ennek a lapnak közel fél évszázada nyelvvelő rovata is van. De nem csupán abban kellene ügyelni a nyelvi helyességre!

K. G.

Internetes sajtó - hagyományos sajtó

A modern technikai fejlődés hatására, a számítógép és az internet elterjedésével az információk áramlása felgyorsult. A globalizáció következtében a hírek is nagy tömegben és könnyen váltak elérhetővé. A digitális szövegek megjelenése lehetőséget teremt a sajtószövegek különböző szintű értelmezésére, vizsgálatára. Az internet megjelenése lehetővé tette az online újságírás kialakulását is. Napjainkban tehát a sajtónyelv vizsgálatához hozzátartozik az interneten megjelenő napilapok cikkeinek vizsgálata is. Az online újságírás megjelenése azonban azt a kérdést is felveti, hogy van-e még szükség a nyomtatott napilapokra. Ennek a vizsgálatnak az elvégzését azért tartottam fontosnak, hogy az eredmények tükrében világosan láthassuk a különbséget a hagyományos és az online sajtó között.

A szövegek minőségét két forrás alapján lehet feltárni. Az egyik forrás a hagyományos formában megjelent újság, a másik forrást az internetre felkerült cikkek adják. A nyomtatásban megjelent cikkeket összehasonlítottam az online formátumban megjelent cikkekkal, abból a szempontból, hogy az újságcikkek változatlan szöveggel kerülnek-e át online formátumba, vagy esetleg javított, átszerkesztett verzió kerül fel az internetre. Az alábbi vizsgálat korpuszát a négy országos napilapnak 2009 augusztusában nyomtatásban és interneten megjelent cikkei adják. A cikkek kiválasztásakor azt a szempontot vettem alapul, hogy mind a négy országos napilap írásai az adott napon egy témát dolgozzanak fel. Elsősorban arról kellett meggyőződni, hogy a kiválasztott hagyományos cikkeknek megvan-e az online változata. A nyomtatásban megjelent napilap cikkeit ezután szóról szóra egybevettem az online cikkekkal. Megvizsgáltam a cikkek közötti tördelési, szerkesztési és nyelvi különbségeket is.

A hagyományos és az online cikkek vizsgálata alapján az alábbi hibákat és eltéréseket tapasztaltam.

Az internetre felkerült cikkek esetében megfigyelhető, hogy változtatnak az újságcikkek címein. Ezáltal megnehezedik a cikkek közötti keresés. Találhatunk példát arra, hogy a cikkek címeiben betoldások vannak. A Magyar Hírlap nyomtatott cikkének címébe egy rosszul szerkesztett betoldás került az interneten elérhető verzióban: *Sólyom elítéli a szlovákiai nyelvtörvényt nem európai* (Magyar Hírlap, 2010. aug. 4.). Ebből a címből vagy egy írásjel hiányzik, vagy egy névmás. Általános tendenciának tekinthető az a megoldás is, hogy a hagyományos formában megjelent cikkek címe és alcíme fordítva jelenik meg az online változatban. A nyomtatott cikk címe az online cikk alcíme lesz, a nyomtatott cikk alcíme pedig az online címeként jelenik meg. Ez egyrészt teljesen más hatást vált ki az olvasóból, másrészt kereshetatlenné válnak az egyes témák beszámolóit.

Néhány esetben az alcím nem ugyanúgy jelenik meg az internetes változatban, mint a nyomtatott újságban. Az

internetes cikk nem jeleníti meg azt, ha a nyomtatott cikk más címen és alcímen folytatódik a következő oldalak egyiken.

A Népszava nyomtatott cikkeinek minden esetben van felcíme. Ezek a felcímek egy esetben sem jelennek meg az online változatban. A hagyományos és az online cikkeknél találunk eltérést az alcímek tekintetében is. Egyes alcímeket átfogalmaznak az online változatban. Olyan betoldások kerülnek az alcímekbe, melyek plusz információt tartalmaznak, vagy más jelentésárnyalatot adnak az alcímnek, például *Ényhülő viszonyok – megmaradó távolság* (Népszava 2010. aug. 11.).

Az összevetés után az is megállapítható, hogy az internetre felkerült cikkekből egyes esetekben hiányoznak mondatok, bekezdések, vagy bekerülnek olyan bekezdések, amelyek a nyomtatott cikkben nem szerepelnek.

Több esetben is előfordul az, hogy a Magyar Nemzet Online cikkei szinte teljes mértékben megegyeznek a Népszava cikkeivel. Ez valószínűleg abból fakad, hogy a Magyar Nemzet Online cikkei MTI-információkból épülnek fel. Ebből következik az is, hogy a Népszava kevés változtatással használja fel az MTI információit, és ez a szinte érintetlen MTI-információ jelenik meg nyomtatásban és online formátumban egyaránt. A Magyar Nemzet hagyományos cikkei felhasználják ugyan az MTI híreit, de azokat ki egészítve, az eseményt kommentálva, részletezve közlik.

A cikkek korpuszában felfedezhetünk egy-két szórendi változtatást, valamint észrevehetjük azt is, hogy a számnevek a nyomtatott változatban számmal, míg az online cikkben betűvel szerepelnek. A vizsgálatok során azt tapasztaltam, hogy a Népszabadság online változata az egyetlen, mely az újságban megjelent cikkeket pontosan hozza. A két forrásban megjelent cikkek szövegeiben szinte nincsenek eltérések.

Sajnálattal tapasztaltam, hogy a cikkekben megjelenő elütési vagy helyesírási hibákat sem a nyomtatott, sem az online cikkekből nem javítják ki, így azok hibásan látnak napvilágot. A nyomtatott újságban szükséges hasáb-, illetve sorelválasztást sok esetben az online cikk helytelenül őrzi meg. Sokszor találkozhatunk sor közepén levő elválasztójellel, holott az internetes cikkek korpusza nem követi az újságban megjelent hasábos formát. Nagyon kevés esetben figyelnek az online lap szerkesztői arra, hogy a sor közepén felesleges elválasztás ne jelenjen meg.

Az eredmények ismeretében talán nem látunk akkora eltérést a két formában megjelent cikkek között, de talán a feltárt hibák és pontatlanságok mégis arra fogják sarkallni az újságírókat, hogy még nagyobb figyelemmel és gondossággal szerkesszék cikkeiket, akár online, akár nyomtatott formában jelenjenek is meg azok. Ami pedig az online és a hagyományos sajtó munkamegosztását, szerepvállalását illeti, vizsgálódásom eredményei azt mutatják, hogy a rendszerváltozás óta bekövetkezett sajtóbeli és technikai változások alapján még nem adható hosszú távú előrejelzés arról, hogy ez a fejlődés milyen irányt fog venni, jelenleg csak a pillanatnyi változásokat elemezhetjük. Azt azonban leszögezhetjük, hogy a sajtó alkalmazkodóképessége révén idomul a változásokhoz, és képes a megújulásra. A nyomtatott sajtó a médiában elfoglalt szerepét még a megváltozott viszonyok között is képes megőrizni.

Kökényesi Nikoletta

ZAGY

Magyarország eddigi legsúlyosabb ökológiai következményekkel járó ipari katasztrófája 2010. október 4-én következett be, amikor a Magyar Alumínium Zrt. területén lévő iszapfároló egyik kazettájának gátja átszakadt. Az iszapömlés tízezrek életét tette tönkre pillanatok alatt: a gátszakadás következtében sok ezer köbméter vörös iszap és víz együtt hömpölygő keveréke öntötte el Kolontár és Devecser települések mélyebben fekvő részeit.

Az ajkai térségben bekövetkezett katasztrófáról szóló sokkoló híradásokban több, az ipari terminológiába tartozó szakszóval is megismerkedhetett az ország. Ezek között van a *zagytározó* is. Az első híradásokban efféle szövegkörnyezetben olvashattunk, hallhattunk erről a szóról: „az alumíniumgyártás melléktermékeként keletkező vörös iszapot egymásnak háttal vetett kazettákban, úgynevezett *zagytározókban* tárolják”; „egy júniusban készült légi felvételen jól látható, hogy a *zagytározó* falai már akkor szivárogtak...”; „a *zagytározó*-katasztrófa következtében a vörös iszappal elöntött területek lakosságával együtt érez az országot”.

Mára talán nincs olyan magyar ember, aki ne tudná (többé-kevésbé), mit jelent a *zagy* vagy a *zagytározó*, hiszen úgy tűnik, ezek a szakszavak végérvényesen bekerültek a mindennapok nyelvébe (ahogy a borzalom a zsigereinkbe). Ebben az írásomban annak próbáltam utánajárni, honnan ered a *zagy* szó, és mi a pontos jelentése.

A *zagy* főnév feltehetőleg a *zagya* szóból keletkezett elvonással. Elsősorban az iparban használt szakszó: az ércfeldolgozási folyamatok (pl. az alumíniumgyártás) maradékát, melléktermékét nevezik így. A *zagy* nagyobb mennyiségű, szemcse nagyságú szilárd anyagot (ásványokat, salakot, pernyét, a talajból kimosott részecskéket, hulladékokat stb.) és folyadékot tartalmaz. Éppen e melléktermék tárolására és ülepítésére létesítették a *zagytározókat* (melyek egyébként állítólag már megépítésük pillanatában nagy környezeti kockázatot jelentettek). A *zagy* első adatolására nem találtam információt a szótárakban. Az biztos, hogy Ballagi Mór szótárában (1873/1998. A magyar nyelv teljes szótára. Heckenast Gusztáv, Pest – Nap Kiadó Bt., Budapest) önálló szócikként fordul elő 'törsár' jelentésben (ugyanitt néhány *zagy* előtagú összetett szó értelmezése is megtalálható, pl. *zagyeresz*, *zagykeverő*). A *zagy* szinonimái közül az *üledéket*, a *lerakódást*, illetve a latin eredetű, elsősorban a kémiában és a geológiában használt *szedimentumot* említem meg.

A *zagy* szócsaládjába tartozó szavak (a TESz. szerint) ismeretlen eredetűek. E szócsalád legismertebb tagjai a *zagyvál*, a *zagyalék*, a *zagyaság* és a *zagya* szavak. Ezek elsődleges közös jelentéskomponense: többféle folyadékból, elsősorban különböző italokból, híg ételekből stb. keveréssel, vegyítéssel, elegyítéssel létrejövő össze-

zagyvál (nép.): 'többféle folyadékot össze nem illő módon vegyít, elegyít';

zagyalék (ritk.): 'kotyvasztott folyadék';

zagya (ritk.): 'összekevert, zavaros (anyag, különösen folyadék, pl. bor)';

A TESz. szerint e szócsalád legkorábban adatolt tagja a *zagyvál* ige (1598), amelyből a *zagya* elvonással keletkezett (1660), az először 1787-ben adatolt *zagyalék* mintája pedig valószínűleg a *kotyvalék* lehetett.

A fent említett elsődleges (konkrét) jelentésekből létrejött köznapi metaforák is azt igazolják, hogy a fogalmi gondolkodás érzéki tapasztaláson alapul: a metafora az egyik fogalmi tartomány szerkezetét rávetíti a másik fogalmi tartományra. Éppen a metaforikus jelentés alatt meghúzódó eredeti jelentés az, amelynek segítségével

rekonstruálható a jelentés változása, fejlődése, éppen az eredeti jelentés az, amely értelmezhetővé teszi, illetve megszínezi a „képes” kifejezéseket. Ezek a szavakba épült, szavakba rejtett metaforák közvetlenül irányítják gondolkodásunkat, pl.

zagyalék: 'egymáshoz nem illő elemekből álló, összevissza keveredő, zavaros jelenség';

zagya: 'sokféle emberből álló, mindenhonnan összeverődött, nem válogatott, szedett-vedett, gyülevész (csoport, tömeg)';

zagyaság: 'össze nem illő részekből álló, összefüggéstelen, értelmetlen, zavaros (emberi megnyilatkozás, szellemi alkotás, gondolatmenet, írásmű, beszédmód)';

zagyvál: 'beszédben többféle dolgot, gondolatot összehány, kever'.

A *zagyról* eszünkbe juthat még a Szolnoknál a Tiszába torkolló *Zagya* folyó név is. E szláv (közelebről ószlovák) eredetű szó töve az ószláv **sadja* 'korom', amelyet sötét vizű folyók jelöléséhez használhattak. A *zagyvál*, *zagyalék*, *zagya* stb. hangalakjának alakulására ugyan hatással lehetett a jóval korábbi (először 1150 körül adatolt) *Zagya* folyónév, de eredetét tekintve nem tartozik e szavak közé.

H. Varga Márta

Egy kis adalék – fél évszázad távolából

A műszaki nyelv művelésének útjai című cikkemben (Magyar Nyelvőr, 1961. 1: 1–14), éppen ötven esztendeje, én is foglalkoztam a *zagy* szóval és családjával. Megemlítettem, hogy a bányászati szaknyelvben jókora hagyományuk van az ilyen, jobbára elvonás útján alkotott szavaknak (hasonlók: *himba*, *tám*, *tömzs* stb.). A jelen cikk szerzőjének mondanivalójával mindenben egyetértve, pusztán kiegészítésül hadd ragadjam ki írásomnak azt az egy-két sorát, amely talán ma is hasznos adaléknak tekinthető. Ezt írtam rólok: „Népszerűségüket bizonyítja, hogy további szóalkotás alapjává is váltak: *zagvos* (Újítók Lapja 1959. 21. sz. 26), *zagvosít* (Újítók Lapja 1959. 23. sz. 23)”.

Mivel többi példám már nem a *zagy* szóra vonatkozik, így azokat már nem idézem ebben a kis appendixben.

Grétsy László

A „robbanó kuktafazék” esete négy nyelvészrel

Mire való a nyelvtanóra? címmel szakmai napot rendezett a Nyelvtudományi Intézetben a Magyar tanárok Egyesülete. A 2010. december 11-i, szombati rendezvényre nagyon sokan voltak kíváncsiak. Délelőtt Margócsy István, É. Kiss Katalin és Nádasdy Ádám előadását követhették figyelemmel, majd 13 órakor kerekasztal-beszélgetés következett Schiller Mariann vezetésével. Tudósításunkban erre összpontosítunk.

Négy markáns tankönyvszerző mondta el gondolatait, ülésrendben: Bánréti Zoltán, Raátz Judit, Balázs Géza és Kálmán László. Az indító kérdésre (*Mire való a nyelvtanóra?*) Bánréti Zoltán adott konszenzusosnak tűnő választ: „autonóm egyéniséget”, „kérdő diákokat” kell nevelni, majd hozzátette: „a mostani tananyag szolgálékűsége nevel”. Kálmán László kijelentette: „szinte semmiben sincs konszenzus a nyelvtudományban”, hogy lehetne akkor bármilyen tananyagot tanítani. Raátz Judit felhívta a figyelmet, hogy mind a tankönyvszerzőknek, mind a tanároknak kötelességük az előírtakat, például a Nemzeti Alaptantervet figyelembe venni a tanításkor. Balázs Géza jelezte, hogy nem pedagógiai elméletek alapján, hanem ösztönösen és a gyakorlatból közelíti meg a kérdéseket, de a kérdéstől függetlenül el akarja mondani, hogy minden a tanár tudásától és személyiségétől függ, inkább minimáltan-könyvekre lenne szükség, ne tömjék tele tudománnyal a „tan-eszközöket”, és nagyon sokat kellene beszéltetni a diákokat. Ő egyébként Szende Aladár ötvenoldalas nyelvtankönyveiből tanul. Sok mindent nem fedezett fel rögtön, de a hagyományos nyelvtanoktatás jó alap volt.

Abban mintha konszenzus lett volna, hogy a nyelvtan/anyanyelvi óra mint a kisgömböc mindent magába olvasztott, pedig talán nem kellene mindent (grammatikát, kommunikáció-

elméletet, stilisztikát, retorikát stb.) oktatni. Az egyik előadó „robbanó kuktafazéknak” nevezte a nyelvtanórát.

Látszólag alapvető különbség volt abban, hogy ismereteket kell-e oktatni vagy készséget fejleszteni. Bánréti Zoltán az egész iskolát kritizálta, amikor azt mondta, hogy az iskola az egyetlen hely, ahol a miérteket nem mondják el. Nem nyelvtani ismereteket kell tanítani, hanem felismertetni nyelvi jelenségeket és megfogalmazni, hogy milyen kritériumok alapján szerepelhet valami a mondatszerkezetben egy bizonyos helyen. Kialakult egy kis vita a határozók körül: ha a nyelvészek is vitatkoznak a határozók fajtáit illetően, akkor mit kellene a tankönyvekben szerepeltetni és a diákokon számon kérni.

Amikor már Schiller Mariann indító kérdéséről nagyon távol voltak, s az egész iskolarendszert, sőt a társadalmat kívánták megváltani, előjött a helyesírás... Bánréti és Kálmán szerint nem kell oktatni. Bánréti szerint olvasásra kell a gyerekeket buzdítani, s akkor megtanulnak helyesen írni, Kálmán László a számára szakmailag elfogadhatatlan terminológiájú és túlzott szabályokat megfogalmazó akadémiai helyesírás helyett új iskolai helyesírást javasolt (ő a kötőjelet szabadon használja). Balázs Géza megkérdezte, mi lenne helyesírás nélkül a társadalomban? Egy dologban egyetértettek: nem helyes a helyesírással szankcionálni, bár Balázs Géza a középiskolában egyest kapott egy „kissebb” hibáért, s most ő védi a helyesírást.

Az éles vitának nem nevezhető, de markáns ellenvéleményeket tükröző beszélgetés természetesen semmit sem oldott meg, és a jelen lévő tanároknak még nagyobb zavart keltett, aminek hangot is adtak. Az is elhangzott, hogy csak a legfontosabb dologról nem esett szó: a nyelvtanóra nem csak egy óra a sok közül...

(Manyszi-információ)

Kazinczyról a történész

Történelmünk nagyjainak neve valamiféle fogalomhoz, gondolathoz, eszméhez kapcsolódik. Bolyai Farkas és fia, János a matematika nagysága. Szent-Györgyi Albertől a paprika C-vitaminjának felfedezése, Szentágotthai Jánosról az MTA, Bay Zoltánról a Hold visszhangja jut eszünkbe. Gábor Dénesről az optikai holográfia, Eötvös Lorándról az ingája. Bláthy Ottó, Déry Miksa és Zipernovszky Károly neve – így, hármasan – a transzformátort idézi fel. Irinyi János a gyufa felfedezője, Kőrösi Csoma Sándor neve Tibettel kapcsolódik össze. Neumann János a számítógép atyjaként ismeretes. Széchenyi Istvánt örökre „a legnagyobb magyarnak” nevezte el Kossuth Lajos. Hosszasan folytathatjuk nagyságaink emlékezetes névsorát.

Kazinczy Ferencet hasonlóképpen egy fogalommal kapcsolatosan, a magyar nyelvújításról ismerjük, tiszteljük és becsüljük. A nyelvújításon kívül sok más kérdéssel is foglalkozott. Pedagógus, tanfelügyelő, költő, író, műfordító, lapkiadó, irodalmi szervező, műbíráló és megannyi más foglalkozást űzött. Kazinczy Ferenc történelmi szerepléséről Miskolczy Ambrus több kötetes művet adott ki „Kazinczy Ferenc útja a nyelvújítástól a politikai megújulásig” címmel.

A történész véleménye szerint Kazinczy Ferenc azok között találta magát, akik a nyilvános politikai közéletben szerepeltek, akik a nyilvános politikai közéletben próbálták eszményei-

ket valóra váltani. Elveit (együttal a szabadkőművesség elveit is) tömören így fejezte ki: TEDD, MERT KELL! A szabadkőművesek a testvéri szeretetet, jogot és méltányosságot helyezték a középpontba. Ezeknek az elveknek a megvalósítására indította el Orpheus címen irodalmi folyóiratát. Orpheus Kazinczy szabadkőművesi neve volt. A görög mitológia költő szereplőjét választotta Kazinczy alteregójául. A lapban nyelvészeti és irodalmi kérdésekről éles vitákat folytattak. Ebben a korban az ilyen viták voltak a szólásszabadság egyedüli törvényes lehetőségei. Így a nyelvi viták az egyéni szabadságért és az emberi szabadságért is folytak. Kazinczy a szabadkőműves páholy választott titkára, az egyik vezető tisztségviselő volt. Azt hirdette, hogy a Szabadság és Egyenlőség ideálját a szabadkőművesek a Természetből vették. A betiltás után azt mondta, hogy „a kőművesség (vagyis a szabadkőművesség) hátra vontta magát, s nyugszik, míg egy jobb idő felkölti álmaiból”. Valamint: „És azt hiszem és vallom, hogy még egy társaság sem tett annyi jót, az emberiséget semmi sem nemesítette úgy, mint ez”; „...szánj egy órácskát annak megfontolására, hogy az ember az igazságnak, virtusnak, emberiségnek, hazának mivel is tartozik”; „A felvilágosodás története e szavak története.”

Kazinczy Ferenc a magyar nyelv megújításán kívül méltó helyet foglal el Magyarország haladó történelmében is.

Berényi Zsuzsanna Ágnes

Minya Károly: Megnyitó

Több mint százötven évvel ezelőtt Giuseppe Mezzofanti olasz bíboros és nyelvész Frankl Ágoston cseh nyelvésznek a következőket mondta a magyar nyelvről, amelyet 57 más nyelven kívül szintén beszélt: „*Tudja, melyik nyelvet tartom a görög és latin mellett, minden más nyelv előtt, leginkább dallamosnak és a verselés szempontjából leginkább fejlődésre képesnek? A magyart! Az új magyar költők verseit ismerem, ezeknek dallamossága teljesen magával ragadott. Ügyeljen, ebben a nemzetben egyszerre csak fel fog tűndökölni egy költői lángész, aki teljességgel igazolja jóslatomat. A magyarok, úgy látszik, még maguk sem tudják, micsoda kincs lakozik nyelvükben.*” Nos, a jelenlévők tudják.

Érdekes ellentét, hogy míg a nyelvek száma fogy a világon, addig a szavak száma folyamatosan gyarapodik. Mivel jómagam nyelvészként elsősorban szavakkal foglalkozom, a jelenkor szókészletét vizsgálom, és ismerőseimtől igen gyakran új szavakat, szószerveket kapok ajándékba, így arra gondoltam, hogy beszédem keretét, szerkezetét szócikkek adják az alábbiakban. Természetesen nem a Magyar értelmező kéziszótárt fogom most idézni szóról szóra, hanem a versennyel kapcsolatos kifejezésekhez fűzök gondolatokat, szabad asszociációkat.

Édes anyanyelvünk. Sokan azt gondolják, hogy ez a szókapcsolat Lőrincze Lajos nevéhez fűződik, azonban el kell mondanunk, hogy Halász Gyula adta először kötetének címéül, amely a Nyugat Kiadó és Irodalmi Rt. gondozásában jelent meg. Nyelvművelő cikkeinek gyűjteménye két kiadást is megért ezzel a címmel, az első 1938-ban jelent meg. Majd Lőrincze Lajos ismeretterjesztő munkásságának lett meghatározó része, hiszen rádiós anyanyelvi ótperceit, tanulságos, bölcs gondolatait annak idején még a déli harangszó után hallgathattuk. Jól emlékszem a bemondó szavaira: Édes anyanyelvünk, Lőrincze Lajos műsora. Édes Anyanyelvünk a címe az egyetlen nyelvművelő folyóiratnak, ugyanaz tehát, mint ennek a versenynek. Az anyanyelv identitásunk része, ami a legfontosabb, ami örök. Mint az édesanyánk. Így lehet ez a találkozó nemcsak a tudás, hanem a szellem és a lélek megmérettetése is.

Nem véletlen, hogy Kosztolányi legszebb tíz szava között szerepel az *édesanya*, s minden ezután következő „legszebb szó” szavazáskor is a dobogós helyen állt. Egyébként zárójelben megjegyzem, hogy a Magyar Nyelvi Szolgáltató Irodának köszönhetően az interneten néhány hete elindult Az év szava honlap. Erre azokat a szavakat lehet beküldeni, amelyek a beküldő szerint a legötletesebbek, legraprappansabbak, valamint szavazni lehet az év elosztására is, amelyik a leghasznaltalább, legellenszenvesebb (azevszava.com címen). Ime néhány példa az év szavára: *berkenye, csicsergő, lájkol, lakáshitelesek, csontváz*, és antiszavára: *arkönyv, beközöl, celeb, magasságában, piperkóc*.

Nyelvhasználat. Bár a magyar nyelv alapjaiban egységes, azonban mint minden élő nyelv, a használatban, illetve változataiban él. Mindenki először nem az anyanyelvét, hanem az anyanyelvát és annak normáit sajátítja el, azt, amelyikbe beleszületik, amit a szülei és a környezete beszél. Aztán ez bővül a tanulás, valamint különböző hobbik, sportágak űzése során. Ezzel együtt ki kell, hogy alakuljon a nyelvi toleranciánk is, ami azt jelenti, hogy bár a saját nyelvátváltoztatunk tartjuk a legértékesebbnek és leghelyesebbnek, azonban elfogadjuk mások beszédét, nyelvhasználatát is, például a nyelvjárásokat: van, aki azt mondja, hogy *foncsik*, és van, aki azt, hogy *csurka*. Ugyanakkor az irodalmi nyelv elsajátítása szükséges az iskolai tanulmányok során, hiszen így a nyelvi esélyegyenlőség is meg-

teremtődik mindenki számára, ugyanis Magyarországon az a hagyomány alakult ki, hogy bizonyos állások, munkakörök betöltése során az úgynevezett sztenderd nyelvváltozatot várják el tőlünk.

Kedves Diákok! Hogyan bukunk el egy állásinterjú tíz perc alatt? Nos, úgy, hogy szakadt farmerban megyünk el a meghallgatásra, s közben, elnézést a kifejezésért, nyomjuk a sódert vagy lökjük a dumát. Pedig jó és illik tudni, hogy az a ruha, amelyben az iskolába jártok, és az a nyelvhasználati forma, amelyet egymás között használtok, oda nem való. Ennyire egyszerű a képlet.

Verseny. A szó eredete, szótöve a *vers* a Zaicz Gábor szerkesztette Etimológiai szótár tanúsága szerint. Ennek igei származéka a kihalt *versenkedik*, valamint az enyhén archaikus *verseng*, és ezekből az igékből keletkezett a *verseny* kifejezés elvonással.

A részvétel a fontos, nem a győzelem. Úgy vélem, egy ünnepi beszédben akkor engedhető meg, illetve bocsátható meg egy közhely, ha az megtöltődik személyes, illetve aktuális tartalommal.

Jól emlékszem, az általános iskola nyolcadik osztályos tanulója voltam, amikor részt vettem egy fizikaversenyen. Az az igazság, hogy utolsó lettem, ráadásul eltörtem egy Mikola-csövet. (Egy csőben, piros színű folyadékban egy buborék szaladgál.) Sőt, a többi versenyzővel együtt még az akkori Csehszlovákiába sem utazhattam jutalomkirándulásként, pedig micsoda rádiós végű ceruzát hoztak onnan társaim, a Bazóka rágógumiról már nem is beszélve. Majd megszakadt a szívem. Természetesen tudom, ma a diákok szívét egy újabb változatú iPod dobogtatja meg inkább, s ez így természetes. Ez a verseny tehát számomra édes-bús emlékekkel zárult, de mégis az enyém, ezzel is gazdagodtam. Végül is létezik édes-savanyú mártás is.

Kedves versenyzők, tehát semmi elkeseredés, ha nem úgy alakul a teljesítményetek, ahogy elgondoltátok, biztos, hogy nem fogtok összetörni semmit, s utaznotok sem kell, mert itt lenni Sátoraljaújhelyen, közel a szlovák határhoz, felér egy kirándulással.

Sátoraljaújhely. A Földrajzi nevek etimológiai szótára szerint első írásbeli előfordulása 1284/1291-re tehető. A mai várostól nyugatra emelkedő jellegzetes, sátor alakú hegyek egyikének, a Sátor-hegynek egykor Sátor-halom volt a neve. Lábánál alakult ki a Sátorelő-nek, azaz 'a Sátor-halom elejé'nek hívtott település, amely a tatárjárást követően új, védettebb helyen épült újjá Sátoraljaújhely néven. Jól emlékszem, hogy finn barátaim e vidéken vendégeskedve, borkóstolók után borvirágos jókedvükben addig csak-csak eljutottak, hogy *Sátoraljá*, de a vége már csak *hej-huj* lett, azaz *Sátoraljahejhuj*.

Komolyra a fordítva a szót, feltétlen el kell mondani, hogy Sátoraljaújhely örömmel, büszkeséggel és nem kis anyagi áldozattal vállalja azt az örökséget, amely szerint a magyar irodalmi nyelv a nyelvjárások kiegyenlítődéseiből teremtődött meg, azonban alapjául az északkeleti nyelvjárás szolgált, tehát ezé a vidéké. Kazinczy nyelvée. Így Sátoraljaújhely egybefonódott az Édes anyanyelvünk versennyel, mint például Kisvárdáé a határon túli magyar színházak találkozójaival.

Kedves diákok! Ha ezt a versenyt egy színházi előadáshoz hasonlítjuk, azt kell mondani, hogy ti vagytok a főszereplők. Mi, a felnőttek, a szervezők, a zsűritagok csak a rendezők, sűgők, ügyelők szerepkörét töltjük be. Nagyon egyszerű az ok: mert ti vagytok a jövő. Mindent ti vesztek át tőlünk, az anyanyelvet is. S nektek is kell azt továbbadnotok.

Nyirkos István: Zárszó

A nyelvről szólva gyakran elhangzik különböző helyzetekben, helyeken, hogy a nyelv csoda. Valóban az, ha belegondolunk, hogy a Föld mintegy hatmilliárd lakója elsősorban anyanyelvén szervezi, működteti nemzeti létformáját, külső és belső: gazdasági és lelki életének egészét. S a hatmilliárd ember több mint 6000 nyelvet használ anyanyelveként, s valamennyi alkalmas arra, hogy a beszélő gondolat- és érzelemvilágát a legtökéletesebben, a leghatásosabban kifejezze. A nyelv ugyanis létrehozza mindazokat a szerkezeti formákat, amelyek alkalmasak erre a szerepre. Sőt nemcsak létrehozza, hanem a legracionálisabban, a legtakarékosabban, ugyanakkor a megfelelő színskálán teremti meg a kommunikációra alkalmas kifejezőeszközöket mind mennyiségi, mind minőségi tekintetben. Az egyén számára az anyanyelv tehát valóban igazi kincs, a felszínén és a mélyben hatalmas erők működnek, akár a természetben magában, akár a tenger életében.

Kötelességünk-e hát ennek a gazdag és valóban gyönyörű szervezetnek a működtetése, ápolása és továbbfejlesztése, azaz a közlés tökéletesítése. Azt hiszem: igen, hiszen ezt igénylik a beszélők, a mindenkor beszélők szerte a világon, s így mi is. Nem csoda hát, hogy Magyarországon erre mindig nagy gondot fordítottak legjobbjaink, s fordítanak ma is, amikor anyanyelvi versenyeket rendeznek. Sokszor egyesek olykor pusztán morális kötelességünknek, hazafiúi odaadásunk jelének tartják csupán ezt a tevékenységet. Ez azonban több annál, igenis a nyelv, elsősorban az anyanyelv a magyar ember kreativitásának is egyetlen és legfőbb lehetőségét, eszközét adja kezünkbe. A társadalomban való érvényesülés mentális és morális foka is nagyrészt függ az illető állampolgár, a diák, tanár, mérnök, orvos stb. anyanyelvtudásától, az ismeretek elsajátításának nyelvi tudatosságától, akár felismeri és elismeri valaki, akár nem. A világ számítógéptudomány, annak jórészt magyar anyanyelvű, származású kifejlesztői elképesztő eredményekkel, a számítógép működtetésének kidolgozásával bizonyították ennek igazát.

Természetesen itt korántsem arról van szó, hogy az idegen nyelv, a „nem-anyanyelv” ismerete valamilyen hátrányt jelentene az életben, az egyén életében. Mindenkinél kötelessége az idegen nyelv(ek) elsajátítása, de korántsem az anyanyelv rovására. Sőt az idegen nyelvek megismerésében az anyanyelvnek, az anyanyelv rendszerének, működtetése szabályismeretének igen fontos szerepe van. Ezt igazolja azoknak a népeknek az élete is, ahol már nem találunk olyan közalkalmazottat: köztisztviselőt, vasutast, postást, rendőrt, tanárt vagy adóosztályos stb., aki ne tudna legalább egy idegen nyelvet (elsősorban az angolt, pl. Finnország, Hollandia, Dánia, Svédország, Norvégia). De ezekben az országokban

is hangoztatják, hogy az érvényesülés módja és lehetősége éppúgy függ az idegen nyelvtudástól, mint az anyanyelv magas szintű ismeretétől. Sőt éberrel vigyáznak arra, hogy az anyanyelv használatának szinterei ne csökkenjenek, s a tudományos és más folyóiratok, orgánumok között – még a nemzetközi jellegű tudományokban is – okvetlenül legyenek anyanyelven megjelenők.

Akkor tehát, amikor mi itthon szorgalmazzuk az anyanyelvi ismeretek bővítését, az anyanyelv minél jobb megismerését, s ezt még külön versenyekkel és más eszközökkel is támogatjuk, akkor a társadalom és az egyén, az egész ország általános kulturális emelkedését, a szellemi gazdagodás növelését is segítjük, s ezért ettől az anyagiakat sem lenne szabad soha visszafogni vagy szűkíteni, mert ez az egyetlen olyan befektetés az egyén és a társadalom számára, amely biztos megtérülést ígér. A versenye(ke)n való részvétel is nyilvánvalóan nemcsak úgynevezett nyelvi gazdagodást vagy elmélyülést jelent, hanem egyben a társadalomról szerzett ismeretek, tudnivalók bővítését is.

Nem szóltam még arról, hogy az egyes nyelvek is csodával határos módon alakultak ki, s hozták létre – mondhatni – a saját, csak rájuk jellemző sajátosságokat. Az önmagában is a nyelvszerkezeti tömörség nagyszerű bizonyítéka, hogy például a magyar mondat is mindössze négy „csatornát” (alanyi – állítmányi, határozói – állítmányi, tárgyi – állítmányi és jelzői – jelzett szó) működtet, nem beszélve más, a mondat, illetve a mondat szerkezetek szintjén észlelhető jelenségekről, lehetőségekről.

Az a véleményem, hogy veletek együtt: diákokkal/tanulókkal és tanárokkal, felkészítő tanárokkal s a bírálóbizottságokkal együtt szép feladatra vállalkoztatok, s a versenyek során – különösen ti, tanulók – dicséretes feladatot teljesítettetek. S erre nemcsak mi, tanárok vagy írók, művészek, hanem ti is büszkék lehettek.

Dolgozatok tovább, még ha olykor úgy tűnik is, hogy a környezet talán nem értékeli súlyának megfelelően ezt a munkát, ez azért mégis nemes, hasznos, szép és örömmel is járó szolgálatot jelent személy szerint is, de a nagyobb közösségnek is!

Köszönöm a bizottságok és a magam nevében is minden támogatóknak, a városnak, a minden elismerést megérdemlő helyi szervezőknek, felkészítő tanároknak és nektek, kedves tanulók határon innenről és túlról, hogy ebben az értékes és izgalmas szellemi, nyelvi építkezésben – ahogy láttam – nagy igyekezettel, odaadással, sőt örömmel és elismerésre méltó eredménnyel vettetek részt. További lelkes munkát, érdeklődést és felkészülést kívánok utódaitoknak, az új versenyzőknek is a jövő évre, évekre.

Kérdések és válaszok

Az -e kérdőpartikula helye

? A főnököm írását olvasva a következő mondatot találtam: „és ezeket *hajlandó lett-e volna* a magyar(országi) üzleti szféra és a társadalom elfogadni”. Jól érzem, hogy valami itt nincs rendben az -e kérdőszócskával? Mi itt a szabály?

! A -e kérdőszócska (újabb terminussal: kérdőpartikula) mondatbeli helye a mai magyar nyelvhasználatban rendkívül változatos képet mutat. Az -e a mondatban ahhoz a részhez kapcsolódik, amely a főhangsúlyos részt és az állítmányt tartalmazza, ezen belül is többnyire (a standard nyelvváltozatban) az állítmányhoz, illetve az össze-tett állítmány segédigéjéhez járul. A (művelt) köznyelvi normától eltérő nyelvváltozatban (például a nyelvjárásokban) azonban gyakran az adott mondatban előforduló főhangsúlyos elemhez (tagadószóhoz, igekötőhöz stb.) kapcsolódik. Pl.: *Nem-e tudnál* eljönni holnap? Nem tudom, hétfőn *vissza-e tudok* jönni.

A kérdezett példában is ehhez hasonló kettősség tapasztalható. A köznyelvi változatban ugyanis rendszerint a következő szerkezettel találkozunk: *hajlandó lett volna-e*. Mindennek természetesen megvannak a grammatikai okai: a *hajlandó lett volna* a mondat állítmánya, amelyben a feltételes mód jelét egy igéi segédszó, a *volna* veszi fel. Mivel az igéi segédszó kapcsolata az igével olyan szoros, hogy szórendje az igéhez viszonyítva kötött, mindig az ige mögött áll, és más szavakat nem enged maga elé, ennek megfelelően az -e partikula az igéi segédszóhoz kapcsolódik.

Tény azonban az is, hogy az -e partikula sok magyarul beszélőnél előrébb kerül: van, amikor látványosan, feltűnően, láthattuk ezt a tagadószókat és az igekötőket esetében; a *hajlandó lett-e volna* esetében kevésbé feltűnően. Ez utóbbi változatot sokan még azok közül is szabályosnak gondolják, akik egyébként a *nem-e*, *meg-e* jöttek szerkezetet nem használják.

Rövidre fogva, ha követjük azt a nyelvészközhelyet, hogy a helyességet a nyelvhasználat határozza meg, azt kell mondanunk, hogy mindkét szerkezet helyes, ám a művelt köznyelvben a *hajlandó lett volna-e* szórendet célszerű alkalmazni.

A birtokos részszathatózós szerkezetek egyeztetése

? Nemrégiben hallottam a tévében: „A szociális munkásoknak az a *feladata*, hogy...” Helyes ez így? Nem inkább: a szociális munkásoknak az a *feladatuk*?

! Az idézett nyelvtani szerkezet az ún. birtokos részszathatózós alakulatok közé tartozik, amelyek esetében a többes szám 3. személyű birtokossal szabályosan egyeztetjük a birtokot (pl.: A szociális munkásoknak az a *feladatuk*, hogy...). A mai beszélt (és írott) nyelvben azonban egyre gyakrabban tapasztalható az egyeztetés elmaradása. Pl.: Van-e még *jövője* a fiataloknak? A gyermekeknek az iskolában a *helye*. A szomszéd lakóknak még nem jött meg a *gázszámlája*. A képviselőknak ilyenkor van a legtöbb *dolga*. Hozzájárulhat(ott) ennek a jelenségnek a terjedéséhez, hogy a birtokos jelzős szerkezetekben ilyenkor soha sincs számbeli egyeztetés, pl. a szociális munkások *feladata*.

Grétsy László ezt a változást egy több évszázados folyamat szerves részeként értelmezi, amely a nyelvművelők lassító törekvései ellenére is tovább folytatódik, és már – vélhetően – nem fékezhető meg.

Röviden összefoglalva: mindkét mondat helyes.

Hogy írjuk helyesen: *dzadzíki*, *tzatziki* vagy *caciki*?

? Hogy írjuk helyesen: *dzadzíki*, *tzatziki* vagy *caciki*? Egy gasztronómiai témájú könyv fordítása közben ütköztünk a fenti problémába. Az Osiris Kiadó helyesírási tanácsadója a *dzadzíki* formát ajánlja ugyan (amely jobban illeszkedik a magyar írásmódhoz, hiszen *tz* betűnk nincs), mégis mindenki a *tzatziki* alakot használja. Továbbá a *caciki* írásmód is elképzelhető. Önök mit ajánlanak?

! Ennek a krémszerű előételet jelentő görög ételnevnek a helyes magyar átírását megadni nehéz, mert mindegyik megoldás vet fel kérdéseket.

A *dzadzíki*val az a gond, hogy az Osiris-féle Helyesírás szerzői ezt a szót idegen szóként kezelték, és akként írták át, holott ez már egy ideje inkább jövevényszóként él a magyarban (ezt igazolják az internetes adatok is), vagyis nem indokolt visszanyúlni a voltaképpeni szabályos átírásához. Annál is kevésbé, mivel a *dzadzíki* alak eléggé mesterkéltnek, idegenszerűnek hat. A *dz* eleve ritka a magyarban, és a bevett kiejtéshez képest még kevésbé valószínű az, hogy a második magánhangzó hosszú legyen. Az írásmód szokatlanságát jelzi az is, hogy internetes találat (a magyar oldalon) mindössze 240 körül van, a Magyar Nemzeti Szövegtárban (MNSZ) pedig egy sincs.

A *tzatziki* írásmód ellen a magyar átírási gyakorlat szól: a nem latin betűs írású nyelvekből átvett szavakat közvetlenül írjuk át az átadó nyelvből, nem az angol közvetítésével. Ráadásul, ahogyan Ön is említi, a szokatlan *tz* betűkapcsolat helyett van a magyarban *dz* erre a célra. Mindenesetre az internetes találatok ennek a formának az abszolút fölényét mutatják (10 000 adat, az MNSZ-ben 4 előfordulás).

A szintén viszonylag elterjedt (az interneten 2000 körüli találat, az MNSZ-ben egy sem) *caciki* alak ellen talán egyedül az szól, hogy nem kívánt módon összecseng a *ciki* szóval, valamint egészében is szokatlan az írásmódja, és ez még csak nem is igazán védhető a származtatásával.

A szintén viszonylag elterjedt (az interneten 2000 körüli találat, az MNSZ-ben egy sem) *caciki* alak ellen talán egyedül az szól, hogy nem kívánt módon összecseng a *ciki* szóval, valamint egészében is szokatlan az írásmódja, és ez még csak nem is igazán védhető a származtatásával.

Összességében tehát talán a *dzadzíki* írásmód lenne ajánlható (rövid *i*-vel, de *dz*-vel): a *dz*-nek még talán lehet halvány esélye elterjedni, de annak, hogy az *i*-t hosszán ejtsük, végképp nincs. Ez menthetetlenül lerövidült a magyarban; semmi értelmű erőltetni.

A fentiek alapján csak azt mondhatjuk, hogy a döntés az Önök kezében van, hiszen végül is egyik forma sem ítéhető el teljes mértékben. Nyugodtan válasszák ki azt, amelyik Önöknek a legjobban tetszik, és használják azt következetesen.

Ni-ni generáció

? Hogy kell írni a *ni-ni generáció* alakulatot? Mit jelent egyáltalán, s hogy mondjuk magyarul?

! A *ni-ni generáció* megnevezés a spanyol *ni estudian, ni trabajan* ('se nem tanulnak, se nem dolgoznak') kifejezésből származik. Olyan, kb. 18 és 34 év közötti fiatalok megnevezéseként használatos, akik se nem tanulnak, se nem dolgoznak, mert nem találnak a végzettségüknek megfelelő (vagy semmilyen) munkát. Tudomásom szerint magyar megfelelője (még) nincs. A helyes írásmód eldöntésében az Osiris Kiadó Helyesírás című könyvében leírtakat követhetjük: „Ha egy idegen írásmódú szóalak eleve tartalmaz kötőjelet, az összetételei utótagot célszerű különírni: *e-mail cím, make-up készítés, feed-back rendszer, folk-rock rajongó, hand-out kiosztás, night-club reklám* stb.” A javasolt írásmód tehát: *ni-ni generáció*.

Összeállította: Biró János

A Nyelvőrzés Díjának 10 éve

Asztalos Lajos, akit 2001-ben díjazott az Anyanyelv-ápolók Erdélyi Szövetsége, nem ismert, nem is lehet ismert a nyelvészek körében. Pedig az ő életpályája Erdélyben épp annyira jellegzetes a 20. század közepén és a század második felében, mint azoké, akik egyetemi, szakmai pályát futhattak be.

1936. január 31-én Párizsban született. Az ötvenes évek elején, 16 éves korában, még gimnazistaként, politikai felforgatás vádjával bebörtönözték. Az üldözés és a gyanú egész életét végigkísérte: tanulmányait többször meg kellett szakítania, soha nem fejezhette be, stabil szakmai státusa sohasem lehetett. Mindezt önképzéssel és folyamatos munkával pótolta. 1962 és 1991 között gépszedő nyomdász volt, közben írt és fordított többek között spanyol, portugál, baszk és galíciai (galego) nyelvből. 1990 óta rendszeresen publikál helytörténeti, névtani, nyelvpolitikai témájú dolgozatokat. Folyamatosan érdeklődik nyelvpolitikai és élőnyelvi kérdések iránt. Ki-

terjedt kapcsolatai voltak és vannak a spanyol nyelvterületen élő kisebbségekkel, ő tájékoztatta ezeket a kisebbségeket az erdélyi magyarság helyzetéről. És mellékesen: galíciaira (galegóra) fordította *Az ember tragédiáját*.

Díjazása évében 65 éves volt, most, 2011. január 31-én a 75. évét tölti be. Az azóta eltelt tíz évben a tőle megszokott termékeny türelmetlenséggel írta és jelentette meg a nyelvhasználat, a magyar nyelv erdélyi, kolozsvári helyzetével kapcsolatos cikkeit, helytörténeti dolgozatait a kolozsvári napilapban, a Szabadságban. 2004-ben önálló könyve jelent meg Kolozsvár helynévtörténetéről és településtörténetéről. És közben tagja lett a Magyar Tudományos Akadémia köztestületének.

Zsigmond Emese laudációját adjuk most közre, tisztelettel köszöntve a 75 éves Asztalos Lajost.

Péntek János

Asztalos Lajosról a Nyelvőrzés Díjának átadásakor

Kockázatos feladat Asztalos Lajosról laudációt írni. Részben azért, mert örökmunkás, mindig okkal és hitellel szóló komolyságához jobban illik az alapos ANÁLÍZIS és a higgadt KONSTATÁCIÓ, mint a műfajánál fogva felületesebb és patetikus LAUDÁCIÓ. És kockázatos feladat laudációt írni Asztalos Lajosról azért is, mert másnap biztosan jegyzetet közöl arról, hogy mennyire méltéyzik nyelvünket a régi és új idegenségek, lám, még az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége is konferenciára hív tanácskozás helyett, és laudációt mond ki-tüntetettjéről ... mi helyett is? Méltatás, dicséret helyett. Hát én vállalom a laudációnál kevésbé kékvérű, egyszerű dicséretmondást.

Tehát: Asztalos Lajos dicsérete. Azok számára, akiknek nem elég aranyzinóros ez a kifejezés, ajánlom Balassi Bálint A végek laudációja című versét.

Meglehet, díjazottunk neve sokak számára ismeretlen. Kötetei nem sorakoznak polcunkon, nem birtokosa semmilyen tudományos címnek, rangnak, nem elnöke, még csak nem is tagja tudós társaságoknak vagy intézményeknek. Pedig tudása szerint – ezt az utóbbi tíz évben bebizonyította – méltó lenne minderre.

Asztalos Lajos áldozat. Kimondhatom, mert tüstént meg is cáfolom. A kommunista rendszer áldozata baj- és börtöntársaival, Veress Zoltánnal, Palocsay Zsigmonddal együtt. Elrabolták tőle kamaszéveit, egészségét, az egyetemi oklevél, a tudományos pálya, a címek, rangok, kötetek esélyét.

De mindez egyúttal ajándéka is sorsának. Szabad ember maradhatott. Zsarolhatatlanná vált. Nem intézményesült. Sem cím, sem rang, de még a rábízott közösség érdekében sem alkudott meg soha, nem kötött elvtelen paktumokat. Korosztályánál jóval tisztábban lépett be a kilencvenes évekbe. Ezért szókimondóbb és hitelesebb sokaknál.

Sorsának ajándéka a szakmai szabadság is. Kenyeret és elismerést nem, de kényszerfeladatot sem kapott semmilyen tudományos intézménytől. Ezért egy életen

keresztül azt olvasta, tanulta, gyűjtötte, kutatta, ami szenvedélyesen érdekelte. Persze korántsem valami ösztöndíj duruzsoló melegében, hanem nyomdászként őrizve meg szellemi, lelki erejéből elegendőt ahhoz, hogy a csak ennek élő tudós komolyságával tanulmányozza Kolozsvár helytörténetét, Madách művészetét, a helytörténetet. Lefordította galegóra *Az ember tragédiáját* és magyarra több kötetnyit a spanyol, portugál, galego, baszk mesekincséből. Gyűjtött kalotaszegi népmeséket is. Évtizedek csendjében megszerzett, kiérlelt tudással, titkosrendőri zaklatásokban edzett bátorsággal, a fel nem adott elvek igazságérzetével lépett vadonatúj demokratikus közéletünkbe. Nagyon rövid ideig volt rá szüksége gyorsan intézményesülő kisebbségi érdekvédelmünknek.

Maradt számára a sajtó, nemcsak hazai, hanem rangos magyarországi folyóiratok is, valamint a tudására lassacskán felfigyelő, igényt tartó szakmai fórumok. Persze csak azok, ahol tudományos fokozat és küldő intézmény híján is meghallgatják az alkotó téma-felvetést, a dokumentált érveket s a ráció szigorával levont következtetést. Megszoktuk már, hogy egy évtizede – amióta egyáltalán szólni engedik – Asztalos Lajos azonnal megszólal, valahányszor nemzeti, emberi, nyelvi érzékenységét sérti valami. Nem kerüli el figyelmét egyetlen hamis szó, egyetlen ártó gesztus az írott és az elektronikus sajtóban, a tankönyvek lapjain, a közélet megannyi fórumán. Legyenek az elkövetők közkatonák vagy nagyvezérek, Asztalos Lajos szakmai kompetenciával, olvasmányosan és az igazság semmilyen tekintélyt nem méricskélő szigorával állítja őket pellengérré.

Asztalos Lajost az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége a 2001. évi Nyelvőrzés Díjával tünteti ki az eddig elmondottak okán, tiszteletre méltó következetességéért, szakmai igényességéért, közéleti bátorságáért, de különösen anyanyelvünk tisztaságát, színeit őrző éberségéért.

Zsigmond Emese

2010 LŐRINCZE-DÍJASAI

Az Anyanyelvápolók Szövetsége 2010. december 11-én tartotta meg azt az ünnepi, kibővített ülését, amelynek első napirendi pontja a 2010. évi Lőrincze-díjak átadása volt. Mint korábban is, úgy ebben az évben is ketten nyerték el ezt a rangos kitüntetést. Sajnos, egyikük, Benyhe János nem érte meg a díj átadását. Az alábbiakban a két kitüntetettéről az ülésen elmondott laudációt tesszük közzé.

Benyhe János

Benyhe Jánost minden nyelvész, mindenki, aki szereti a magyar nyelvet, ismeri. De úgy is ismerjük, mint kiváló műfordítót, irodalomtörténészt, esszéistát és tanárt.

1926. november 8-án született Hódmezővásárhelyen. 1950-ben angol-francia szakon végzett az ELTE-n, de kiválóan megtanult spanyolul is. Az 1950-es években nyelvtanárként dolgozott, 1957-től az ELTE spanyol tanszékének lett előadója, mellette az Európa Könyvkiadó, 1986-tól a Corvina Kiadó szerkesztője, főszerkesztője. 1990-től 1995-ig hazánk brazil nagykövete, egyúttal akkreditálva Guyanába és Suriname-ba is. Ugyancsak ettől az időponttól a Magyar Írószövetség műfordítói szakosztályának az elnöke, valamint a Magyar Pen Club főtársa. Különösen a francia, spanyol és portugál irodalmak kutatója és fordítója (Stendhal, Maupassant, Camus, Cervantes, García Lorca, Vargas Llosa, Borges, Amado). Pósa Zoltán ezt írja róla: „Az argentin Julio Cortázar Sántaiskola (Rayuela) című műve a modern irodalom, az avantgárd rajongói számára olyasfajta műve a hatvanas éveknek, mint a századelőn Joyce Ulysses című megaregénye volt. E hétszáz oldalnyi remeklés, a modernizmus kultikus regénye feltette a koronát Benyhe János, minden idők egyik legnagyobb magyar műfordítójának az életművére.”

Most mégis mint nyelvészt köszöntjük és jutalmazzuk a Lőrincze-díj odaítélésével. Benyhe János nyelvészeti munkássága a 2000-es években bontakozott ki. A nagy műveltségű, sok kultúrát ismerő, sok nyelvet kiválóan beszélő, briliáns stílusérzékű műfordító könnyen talált kapcsolatot az igényes, kulturált, tudatos nyelvhasználatot népszerűsítő nyelvészettel. A Heti Válaszban kilenc éven át jelent meg Dohogó című esszérovata, amelynek legjobb műfaji megjelölése ez lehetne: tanítás, beszéd, töprengés a nyelvről. Benyhe János nem volt nyelvész, de nagyon értette a művelt nyelvhasználat törvényszerűségeit. Rovatával, amelynek csaknem 500 epizódja jelent meg, a 2000-es években az írói nyelvészet új hullámát indította el. Mindenkinek föltűnt a nyelvi kérdések iránti érzékenysége, nekünk nyelvészeknek különösen az, ahogy a jelenségeket rögtön „lefordította” a világ más nyelveire, vagyis egy-egy jelenség kapcsán szinte az egész univerzumban körülnézett. Mint kiváló műfordító, a magyar nyelv rejtett törvényeit pontosan ismerte, ezért sokszor nagyon szigorú volt. Egy műfordító nem tévedhet.

A 2005-ben megjelent *Dohogó*, a 2008-ban megjelent *Új dohogó* önmagában is a mai magyar nyelvészeti irodalom remeke. Ezt írtam rólok nemrégiben: „Mitől kedvesek Benyhe János dohogásai? Számomra leginkább azért, mert nyelvészete nem folytonos javítgatás, helyreigazítás, hanem elgondolkodtatás, töprengés és magyarázat. Nézőpontja pedig nagyon széles: a jelenségeket folyamatosan összeveti más nyelvekkel, kultúrákkal, nézi a szó vagy mondat teljes környezetét, történeti, lelki, társadalmi, politikai körülményeit. Okos ismeretterjesztés.”

Benyhe János kapott már József Attila-díjat, itt az ideje, hogy megkapja a magyar nyelvészet egyik kiemelkedő díját, a Lőrincze-díjat is.

Balázs Géza

Elekfi László

Elekfi László nyelvész, a Magyar Tudományos Akadémia doktora, akinek főbb kutatási területei: magyar, német és általános nyelvészet, fonetika, verstan, mondattan, lexikográfia. Ez a „Ki kicsoda?”-ban általa adott felsorolás, amely sokoldalúságát jelzi, egyáltalán nem túlzás. Mind-egyik megjelölt területen produkált maradandót is. Sőt, én még bővíteném a felsorolást, s hozzátenném a nyelvészet és a helyesírást is, amelyet ő nyilván a magyar nyelvészetbe sorolt be – és persze, jogosan –, de amelyet olyan eredményesen művelt és művel mind a mai napig, hogy ezt ebben az előterjesztésben külön is kiemelendőnek érzem. Szerzője, vagy társszerzője és társszerkesztője olyan nagy-szabású műveknek, mint *A magyar nyelv értelmező szótára*, a *Petőfi-szótár*, a *Nyelvművelő kézikönyv*, a *Magyar ragozási szótár* vagy *Az értelmes beszéd hangzása* című kötet. Tanulmányainak, cikkeinek számát még felbecsülni is nehéz, hiszen munkássága több mint hat évtizednyi időre terjed ki. Már 1943–44-ben a Pester Lloyd zenekritikusa volt – ehhez tudni kell, hogy nemcsak a Pázmány Péter Tudományegyetemen szerzett diplomát, hanem a Zene-művészeti Főiskolán is –, tanulmányai és cikkei pedig napjainkban is jelennek meg különféle nyelvészeti lapokban, az Édes Anyanyelvünkben is. Ebben általában nyelvhelyességi kérdésekben fejt ki mindig figyelemre méltó véleményét. Idén is jelent meg cikke lapunkban, de tavaly is, tavalyelőtt is. És rendre ott van a Magyar Nyelvtudományi Társaság ülésein, részt vesz az MTA Magyar Nyelvi Bizottságának munkájában, röviden szólva: jelen van a tudományos közéletben.

Korábban egyszer már méltathattam Elekfi Lászlót: 2000-ben, a Magyar Nyelvtudományi Társaság május 23-i felolvasó ülésén, mégpedig abból az alkalomból, hogy betöltötte 80. életévét. Ott elmondtam, hogy pályaképét még nem tudom megrajzolni, mert azt csak akkor lehet, ha az illető személynek a tudományos pályája már lezárult vagy legalábbis lezárulóban van. Az ő esetében azonban szó sincs, szó sem lehetett erről. Mint akkor megállapíthatam, az ő legtermékenyebb időszaka éppen a hetvenes évek utáni évekre tehető. Felsoroltam legfontosabb munkáit akkori életének utolsó tíz évéből. Nos, azóta újabb tíz év telt el, s azóta újabb munkái jelentek meg; még egy műfordításkötete is. Sőt, ami szinte példátlan, nagydoktori címét 2006-ban, 86 éves korában szerezte meg!

Kérem tehát a hallgatóságot, engedjék el nekem, hogy Elekfi László tudományos tevékenységét, amelyet szakadatlanul és lankadatlanul folytat, érdemben méltassam. Erre még most sincs itt az idő. Annak azonban nagyon is itt van az ideje, hogy kijelentsem: ez a jeles tudósunk, aki már eddig is több rangos kitüntetésben részesült, három éve pl. Kazinczy-díjas is lett, s aki éppen a magyar nyelv művelésében is elévülhetetlen érdemeket szerzett, meszszemenőn érdemes arra, hogy ebben az évben, életének 91. esztendejében elnyerje a Lőrincze-díjat.

Grétsy László

Boldog világ, ántivilág

Az Édes Anyanyelvünk 2010/4. számában Büky László a „boldog békeidők”-ről szóló érdekes cikkében arra a következtetésre jut, hogy e kifejezés az újabb nemzedék nyelvhasználatában már tulajdonképpen nem háború nélküli, hanem inkább régebbi időszakot jelent.

Hadd csatlakozzam magam is a címbe jelzős kifejezéssel és szóösszetétellel ehhez az értelmezéshez. Az előbbire egyértelmű példát találunk az Új magyar tájszótárban: „Különösen a boldog világban, azaz régebben a család sokat adott arra, hogy a temetés minél ünnepélyesebben történjék.” A szájhagyomány megőrizte vidékünkön, Békésben is, „régebbi idők” jelentésben, de ma már egészen idős emberek beszédében is csak ritkán fordul elő. Íme, egy rövid, anekdotaszzerű párbeszéd az 1950-es évek elejéről:

(Piacér, nagy sürgés-forgás, kofák és vásárlók alkudoznak.)

– Ennyi volt ez, lelkem, még a boldog világban is – hallatszok az egyik stand felől.

– Miért, most milyen világ van? – dörren rá a közelben posztoló rendőr az árusra.

– Most... most még boldogabb! – vágja ki magát ügyesen a megszólított.

Azt hiszem, szemléletes példája ez annak, hogyan helyeződött direkt politikai kontextusba az egyébként ártalmatlan „boldog világ” az említett időszakban. Valamikori meghonosodásában, létében alighanem szerepe volt annak a lélektani tényezőknek is, hogy az elmúlt, távolabbi időszakot hajlamosak vagyunk szebbnek, problémamentesebbnek látni, mint a jelent. Móricz ismert hőse, Joó György a többi között így beszél a múlttal: „*En nem tudok egyebet mondani, csak azt, hogy én gyerekkoromban, legénykoromban olyan boldog voltam, ... hogy azt már ki se lehet mondani ... Az egy boldog világ volt.*” Tudjuk persze, hogy ez a fajta „boldogság” adott alkalmat Móricznak a regénybeli súlyos társadalomkritika megfogalmazására.

Az „ántivilág”-gal némiképp más a helyzet. Hétköznapi értelmező szótárunkban nem, 2003-as, második, átdolgozott kiadású értelmező kéziszótárunkban viszont már szerepel „régis világ, (nagy)apáink kora” jelentésben. Stílusminősítése: népies, tréfás. Rokonértelműsége a „boldog békeidők”-kel és a „boldog világ”-gal kétségtelen, viszont jelentésköre – az időtávot tekintve – jóval tágabb. Lássunk erre néhány példát:

Tamási Áron: Ragyog egy csillag (1937)

– Mi van messze? – kérdezte anyám, aki csak fél füllel hallotta a szót.

– Nagypapám az oroszlántól – feleltem.

– Milyen oroszlántól?

– Aki megette a Gergely bácsi rokonait.

– Miféle rokonait, te?

– Akik voltak neki a keresztény ántivilágban.

Rideg Sándor: A tükrös szívű huszár (1950)

„Igen rég esett meg ez a történet – beszélt Konc bácsi –, valamikor a vaskalapos ánti világban.”

Szántó R. Tibor: A filozófus konyakja (2007) (Történet az ántivilágból)

„Ez a konyak még a régi világban lett kitöltve, no nem olyan nagyon régieben, csak az eggyel ezelőttiben, a szocializmus valóban létező világában.”

Tamási regényében az „ántivilág” az ókori keresztényüldözések világa, a második szövegrészletben a Rákóczi-szabadságharc ideje, a harmadikban pedig a létező szocializmus kora.

Talán tréfás hangulata miatt az élőbbeszedben is többször használják. Legutóbb egy tévéinterjúban hallottam az Eurosporton, amint a riportalany (egy síugró) a következőt mondja: „Az ántivilágban nem ment az ember az olimpiára, ha nem volt garantálható az első hatba jutás.”

Észrevettem azonban, hogy több médiaszereplő pontatlanul él vele. Hallottam már a fenti értelemben használva „antik világ”-nak, „antik világnak” is. Úgy vélem, divatjelenségről van szó, s valószínűleg kikopik a nyelvhasználatból, mikorra a harmadik évezred első időszakára néz vissza a késő utókor.

Gerendeli György

Transzszexualitás

H. Varga Márta időszerű jelenséget és egy új jelzöt tárgyaló cikkének („Metro-szexuális” férfiak, ÉA 2010/4.) utolsó sorai készítenek hozzászólásra. A hetero-, bi- és homoszexualitással ellentétben a transzszexualitás (vagy transzneműség) nem szexuális irányultság (orientáció), hanem szexuális identitás. Vagyis nem az a kérdés, hogy az illető milyen nemű embertársához vonzódik (jobban), hanem hogy milyen neműnek érzi és tartja magát. A transznemű nő (MtF – az angol *Male to Female* szavakból rövidítve) biológiai neme férfi, ám ő nőként határozza meg magát, és lehetőleg női testben, nőként kíván élni. Fordított esetben transznemű férfiről (FtM) beszélünk. A cikkíró nem véletlenül említette őket a homo- és biszexuálisokkal „egy lappon”, ugyanis a transzneműeket is a szexuális kisebbségeket tömörítő LMBT-csoportba (a rövidítés jelentése: leszbikus, meleg, biszexuális és transzszexuális) sorolják, noha sok transzszexuális nem tud azonosulni ezzel a közösséggel.

Tény, hogy az ő másságuk bonyolult orvosi kérdés. Addig, míg a homoszexualitást az Amerikai Pszichiátriai Társaság 1973-ban, az Egészségügyi Világszervezet pedig 1990-ben törölte a mentális betegségek közül, a transzneműséget még ma is odasorolják. (Kivételt képez Franciaország, ahol – elsőként a világon – a múlt évben azt a javaslatot fogadták el, hogy a transzneműséget hagyományos orvosi jelenséggé kezeljék.) A meghatározás arra támaszkodik, hogy a transznemű ember olyannyira nem tud azonosulni a genetikai és biológiai nemével, hogy kitartó vágyat

és készíttetését érez arra, hogy testét – sebészeti beavatkozások és hormonkezelések sorozatával – az ellenkező nemre jellemzőhöz, azaz saját identitásához „igazítsa”. Orientációjuk szerint a transzneműek között – hasonlóan a többi emberhez – hetero-, bi-, homo- és aszexuálisok egyaránt előfordulnak. A transzneműség nem tévesztendő össze a transzvesztitizmussal. A transzvesztiták az ellenkező nem szerint öltözködnek, de a testüket nem akarják megváltoztatni.

Gál Erika

Final station – nem csak a Moszkva téren...

Tisztelt Szerkesztőség!

Igaza van Horváth Péter úrnak abban, hogy az angol nyelvű országokban a végállomást általában *terminal*-nak mondják.

De...!

Nem csak a BKV nevezi *final station*-nek a végállomást, gyakorlatilag százzal lehet találni ezt az elnevezést a legkülönbözőbb külföldi városok honlapján is.

Néhány példa:

You first take the bus 139a from Agva to its *final station* in „Harem” (Isztambul)

go by tram No.26 to Nádraží Hostivar station (*final station*). (Prága)

its *final station* is on Kopitoto (Bulgária)

Three Desiro trams were heading towards their *final station* (Bukarest)

Bus X95 disembark at *final station* Syntagma square. (Athén)

which is the *final station* for those buses travelling from Landvetter Airport (Göteborg)

take Tram #1 or #4 in direction of Olimpijska to the *final station*. (Lengyelország)

change to S7 with *final station* Potsdam Hbf. (Potsdam)

Take tram 9 to *final station* Koenigsforst (Köln)

take the yellow tram no. 11 (*final station* St. Louis Grenze) (Basel)

...stb.

Tisztelettel: Lévai Zoltán

Válasz Lévai Zoltán levelére

Mint eredetileg írtam, a standard angolban nincs *final station*: nem véletlen, hogy L. Z. példái sem a londoni vagy a New York-i, hanem az athéni, prágai stb. metróról származnak. Amit én csipkelődve *tört angolságnak* hívtam, azt ma sokan *világangolnak* nevezik. Ezt kutatóként el is fogadom, de nyelvtanárként valahogy nem megy. Az én óráimon a *jegyllenőrzés* most is *ticket inspection* „in Standard English”, nem pedig *controll* – „in BKVish”.

Horváth Péter

HÍREK – ESEMÉNYEK

Hírek

Életének 90. évében elhunyt **Benkő Loránd** akadémikus, a magyar nyelvtudomány kiemelkedő alakja, számos díj, köztük a Lőrincze Lajos-díj kitüntetettje.

*

2010. december 22-én csendben eltávozott körünkől **Kovács Lászlóné dr. Vermes Stefánia** Kazinczy-díjas nyelvész, szövetségünk alapító tagja.

*

Kassán az idei *Kazinczy-napot* október 27-én rendezték meg a Thália színházban. A megnyitó előadást **Máté László** tartotta Kosztolányiról, majd **Balázs Géza**, **Dede Éva** és **Minya Károly** tartott előadást a nagyszámú helybeli érdeklődőknek.

*

Csaknem nyolcvan plenáris, szekció- és poszterelőadást mutattak be az ELTE mai magyar nyelvi tanszék *Nyelv és kultúra – kulturális nyelvészet* című konferenciáján, amelyet november 23–24-én rendeztek meg. Az *Új nézőpontok a magyar nyelv leírásában* konferenciasorozat 2012-ben folytatódik.

*

20 éves az MTA–ELTE *elméleti nyelvészeti tanszéke*. Az évfordulóra háromnapos konferenciával, nyelvészeti festszival emlékeztek november 25–27. között.

*

Ünnepi elnökségi ülést tartott az *Anyanyelvűpolók Szövetsége* 2010. december 11-én a Petőfi Irodalmi Múzeum Lotztermében. Az idei Lőrincze-díjat **Benyhe János** özvegyének és **Elekfi Lászlónak** adták át. A Tinta Könyvkiadó a *Szép szavakkal* című verspályázat eredményét hirdette ki, majd bemutatták a *Régi magyar mesterségek – családneveink tükrében* című kötetet.

Nyelvészeti könyvek

A diák-nyelv. Málnási Ferenc: Erdélyi diáksóder. Rónaky Edit: Kész róhej. Tinivár, Kolozsvár, 2010.

A 44. magyar nyelv hete országos megnyitója és Vas megyei előadásai. Vas Megyei Tudományos Ismeretterjesztő Egyesület, Szombathely, 2010.

A humor dimenziói. Szerk.: T. Litovkina Anna–Barta Péter–Hidasi Judit. Tinta, BGK Külkereskedelmi Kar, Budapest, 2010.

Ballagi Mór: A magyar nyelv teljes szótára. (Második reprint kiadás.) Nap Kiadó, Budapest, 2010.

Czuczor Gergely–Fogarasi János: A magyar nyelv szótára. (Reprint kiadás.) Pytheas, Budapest, 2010.

Jobst Ágnes: A nyelv kisajátítása. A második világháború utáni média elemzése szótárral és szövegmutatványokkal. Tinta, Budapest, 2010.

Máthé Dénes: Szemantikai alapviszonyok. Egyetemi segédkönyv a jelentés tanulmányozásához. Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság, Kolozsvár, 2009.

Navracsics Judit: Egyéni kétnyelvűség. Alkalmazott nyelvészeti mesterfűzetek. SZTE, Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Szeged, 2010.

Nyiri Péter: Széphalom, A Magyar Nyelv Múzeuma. TKM-kiskönyvtár, 822. (2010.)

Régi magyar mesterségek – családneveink tükrében. Válogatás az OKM anyanyelvi pályázataiból. Szerk.: Balázs Géza és Grétsy László. Anyanyelvűpolók Szövetsége, Tinta, Budapest, 2010.

Szathmári István: Stíluseszközök és alakzatok kislexikona. Tinta, Budapest, 2010.

Tolcsvai Nagy Gábor: Kognitív szemantika. Nyitra, 2010.

Vargha Katalin (összeállító): Magyar találós kérdések. 19. századi szövegek antológiája. Tinta, Budapest, 2010.

Wacha Imre: Igényesen magyarul. A helyes kiejtés kézikönyve. Argumentum, Budapest, 2010.

Események

2011. február 16–május 11. minden szerdán, 16.00 órakor: A Google-galaxis. Az ELTE, a KJF és a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport 12 részes előadássorozata, ELTE BTK, 1088 Budapest, Múzeum krt. 4/A. 428. terem. Szervezi: Balázs Géza és Bódi Zoltán,

2011. február 17. 18.30 Szarvas Gábor asztaltársaság, MTA, 1051 Budapest, Roosevelt tér 9. Akadémiai Klub étterem

2011. február 21. Az anyanyelvek napja

2011. március 19. Tudatosság a kommunikációban. EKF Alkalmazott kommunikációtudományi tanszék, Eger

2011. április 15–17. Kazinczy-verseny, Győr, Kazinczy Gimnázium

2011. április 21. 18.30 Szarvas Gábor asztaltársaság, MTA, 1051 Budapest, Roosevelt tér 9. Akadémiai Klub étterem

2011. április 23. A Magyar Nyelv Múzeumának születésnapja, a magyar nyelv hetének kezdete, Széphalom

2011. május 6–7. Az identitás szemiotikája. Az SZTE JGYF, az MSZT rendezvénye

2011. május 6–8. Kocsi-út az éjszakában, A 12 legszebb magyar vers-program, Nagyvárad–Ermindszent–Nagykaroly

2011. május 14–15. Az ASZ helyi csoportjainak tanácskozása

2011. június 16. csütörtök 16.00 Szarvas Gábor nap az MTA-n. 18.30 Szarvas Gábor asztaltársaság, MTA, 1051 Budapest, Roosevelt tér 9. Akadémiai Klub étterem

2011. június 17–19. Országos anyanyelvi tábor, Sátoraljaújhely–Széphalom (Anyanyelvűpolók Szövetsége, A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport)

2011. augusztus 1–7. Magyar nyelvi tábor, Balatonalmádi (elsősorban külföldi, magyarul tanulni akaró diákoknak)

2011. augusztus 8–15. XIX. Országos ifjúsági anyanyelvi tábor

2011. augusztus 22–27. Nyelv és kultúra a változó régióban. VII. Nemzetközi hungarológiai kongresszus, Kolozsvár

2011. augusztus 26–28. XXI. Alkalmazott nyelvészeti konferencia, Szombathely

2011. szeptember 15. 18.30 Szarvas Gábor asztaltársaság, MTA, 1051 Budapest, Roosevelt tér 9. Akadémiai Klub étterem

2011. szeptember 17. Az ASZ helyi csoportjainak évnitó találkozója

2011. szeptember 23. A nyelvek európai napja, Grác

2011. szeptember 30–október 2. Emlékeztető: ünnep – fesztivál. Semiotica Agriensis 9., Eger

2011. október 7–8. Szarvas Gábor nyelvűvelő napok, Ada (Szerbia)

2011. november 4–5. Országos Kossuth szónokverseny és retorikai konferencia, ELTE

2011. november 13. A magyar nyelv napja

2011. november 17. 18.30 Szarvas Gábor asztaltársaság, MTA, 1051 Budapest, Roosevelt tér 9. Akadémiai Klub étterem

2011. november 19. XIX. Országos ifjúsági anyanyelvi parlament

2011. november 19. A tudomány ismeretterjesztés nyelve. EKF Alkalmazott kommunikációtudományi tanszék, Eger

2011. november 28–29. Hálózat kutatás 2011. NyME SEK alkalmazott nyelvészeti tanszék, Szombathely

2011. december 6. II. Czuczor–Fogarasi emlékkonferencia. A CzF interdiszciplináris hatása. Magyar Művészeti Akadémia, Diófa-kör

Országos anyanyelvi tábor

Az Anyanyelvűpolók Szövetsége több anyanyelvi szervezettel összefogva 2011. június 17–19. között Széphalomon megrendezi az első országos anyanyelvi tábort. A tábor alapgondolata: az anyanyelvi műveltség átadása, fejlesztése. Ezért szeretettel várják a nagyszülőket, szülőket és gyerekeket, lehet családosan, baráti társasággal és persze egyedül is érkezni. A programban ismeretterjesztő előadások, megbeszélések, nyelvi játékok, kirándulások és egyéb közösségi programok szerepelnek. További információk: www.manyszi.hu, www.nyelvmuz.hu.

A Hírek, események rovatba szánt információkat a következő címre kérjük eljuttatni: balazsge@due.hu. Lapzárta mindig a megjelenés előtti 40. nap.

A Bárczi Géza Kiejtési Alapítvány közhasznúsági jelentése (2009)

Adószám: 18237993-1-41

Számlánk nyitó összege: 68 169 Ft, záró összege 475 404 Ft volt.

Évi összes bevétel: 493 489 Ft.

Összes kiadás: 73 459 Ft. A személyi jövedelémadóból feljárnított 17 077 Ft-ot teljes egészében a könyvelésre fordítottuk.

Rendkívények: Részvétel és díjak, kiadványok adományozása a Kossuth-szónokversenyén és az ASZISZ országos találkozóján. 2010. december 27-én a Szépen Emberről Mozgalommal közös felolvasónap és Bárczi-harang-díj adományozása dr. Fehér Bence író-költő-műfordítónak, nyelvűvelőnek.

Szójátékos csattanó

Új szavak, kifejezések (63.)

Nem szótározott szavak tárháza

adatvadász – a vilghálón lévő adatok felkutatója, felhasználója. Másik kifejezés: *adathalász*. (Népszabadság, 2010. nov. 11.)

bagolykodik – éjszaka tanul

befirkan – beíródik, bekerül (pl. egy kettes az ellenőrzőkönyvbe, indexbe)

békéltető – a mediátorra alkotott új magyar szó

bőrnyú – nagy balszerencse, kár, vesztesség (pl. kártyázáskor rossz lapjárás). Eredete: bőrnyúzás.

csúcsborászat – díjnyertes, prémium borokat előállító borgazdaság (Magyar Nemzet, 2010. október 25.)

figyel, befigyel – rejtőzik, megbújik. Pl. Ott *figyel* a pénztárcában egy ezres, *Befigyelt* (= bekerült) egy kis kettes (az indexbe).

gyógyfeles l. gyógysör

gyógysör – másnapos állapotban elfogyasztott sör. Egyéb formái: *gyógyszóda*, *gyógyfeles*.

gyógyszóda l. gyógysör

indító – buszpályaudvar (Ózd)

kockul – bambul

kokainnyelő – kábítószerrel a gyomrában rejtegető ember

okostelefon – mobilinternet-hálózathoz kapcsolható mobiltelefon. Pl. „magunkat lepnénk meg idén valami haszonnal – például egy *okostelefonnal*” (Metropol, 2010. dec. 2.)

parasztelosztó (paraszt) – buszmegálló. „Háromkor indul a busz a *parasztból*.” (Salgótarján)

poszterelőadás – konferenciákon alkalmazott témabemutató módszer, amelynek lényege, hogy megadott időpontban és helyen az előadó kifüggeszti téziseit, és az érdeklődőknek elmagyarázza gondolatait, illetve válaszol a kérdéseikre

próbabőrönd – repülőtereken a rakodók munkáját, a futószalag működését ellenőrző, nem utas által feladott bőrönd

rszü – rövid szöveges üzenet

t-zsák, tézsák – tornazsák

vas – 1. autó, 2. számítógép hardverje

viselkedésalapú reklámozás – az online kereskedők a korábban megtekintett oldalak alapján bombázzák ajánlatokkal a lehetséges vevőket (Népszabadság, 2010. nov. 11.)

zabszem-effektus – a vizsga előtti stressz tréfás megnevezése

A rovat 1998–2010. között megjelent anyagát tartalmazza a következő kötet: Jelentés a magyar nyelvről. Új szavak, kifejezések. Szerk.: Balázs Géza. Inter–Magyar Szemiotikai Társaság, Budapest, 2010. Új idegen szavak magyarítását megnézheti vagy ajánlhatja a www.szomagyarito.hu honlapon.

B. G. és B. M.
balazsge@due.hu

Záróra mosollyal Két alkalmi ivótárs szedelőzködik a kocsmában az együtt töltött este végén. – Te, ha már így összeismerkedtünk, legyünk barátok! – javasolja az egyik. (Társa reagálását az ábra számozott soraiban rejtettük el.)		ÓRAAL-KATRÉSZ MÉTER, RÖVIDÍTVE	1	SÁRGA VIRÁGÚ ÁLLÓVÍZI NÖVÉNY	TÁVOLI FÖLD- RÉSZ	VUK ELSŐ ZSÁKMÁ- NYA EZ A KACSA	CSATTA- NÓS BE- FEJEZÉS!
		FALU LELLÉTŐL 20 KM-RE	... MON- TAND; FR. SZÍNÉSZ. ÉNEKES	... MAIL, LÉ- GIPOSTA	AZ EBRO PARTJAI!	KILO- AHOVA A BUSZ KÖZ- LEKEDIK	FÜLES TÁROLÓ- ESZKÖZ
2	MAGYAR AUTÓJEL	... CARUSO; LEGEN- DÁS TENORISTA					
KÖVET- KEZMÉNY KI- VÁLTÓJA	KIPLING KÍGYÓJA	CSONTOKHOZ TAPA- DÓ MÜSCULUS					
LIBAVÉ- LEMÉNY!		KÉZISZER- SZÁM		ENNEK ALJÁHOZ			
AZ ITTRIUM VEGYJELE	RENDEZŐ (ISTVÁN)				VIZÓZÓN		
SZÍNFAL RÉSZE!	PINK ... ZENEKÁR	A ZSIDÓ ÁLLAM			MÁSSAL- HANGZÓ, KIEJTVE		RÉGIÉS FÉRFINEV
VÁGÓ- ESZKÖZT FEN		BEETHO- VEN-MŰ		ÉSZAK, RÖVIDÍTVE	SZLOVÉN AUTÓJEL		
HURU KOMIKUS- TÁRSA				AZ ALLÉT SZEGÉ- LYEZI	DÜRREN- MATT-MŰ		
VASÚTI SÍNPÁR JELLEMZŐ ADATA				ITAL		MOLIBDÉN	
MÉDI ÉS HÉDI NÖVÉRE!				ÉRTÉKE- SÍTÉS			
NITROGÉN DIÁKOKAT TANÍT	KOSZTO- LÁNYI HÖ- SE (TIBOR)			NŐI VÁLL- KENDŐ			... YORK; ANGOL SZI- NÉSZNŐ
OXIGÉN	HÜVELYES			HÍRES BOLGÁR KOLOS- TOR	NORVÉG AUTÓJEL	ADÁS VÉGE!	
..., -KE		ÓRA- KEZDÉTI!		KELVIN, RÖVIDÍTVE	SARKALL	HOZZA- KEZD	
TÖLTÖTT TEKERCS		DOB BELSEJE!		BIOLOGIAI FAJTA	NÉVUTÓ, RÖVIDÍTVE	TOBOZ SZÉLE!	
A TÁRGY- RAGJA		USA-TAG- ÁLLAM					
CÖVEK VÉGE!		TOKFÉLE HAL					
MARÓ FOLYADÉK				ZENEI FÉLHANG		AZ INDIUM VEGYJELE	
A BŐR VEGYJELE				HÍM SERTÉS		VONAL- VÉGEK!	
NÉHA! MAGYAR SZÍNÉSZ				A MAR- CELLA RO- KON NEVE			
HON							
 Á				?	THAIFÖLDI AUTÓK JELZÉSE	PÁRATLA- NUL LÉHA!	

NYELVÉSZ • LELETEK

ELVÉSZLELETEK

Készülnek a menyegzőre

LONDON Különleges jegyesoktatásra jár Vilmos és Kate

Vilmos és Kate különleges jegyesoktatáson vesznek részt a canterbury érsekkel és London püspökével. A fiatalok az esküvőt fogják beszélni Rowan Williams érsekkel és Richard Chartres püspökkel valamikor az április 29-ei esküvő előtt. A Westminster apátságban tartandó esküvőn mindkét egyházi személy tevékenyen részt vesz. A jegyesoktatáson rendszerint szóba kerül a nézeteltérések rendezésének módja, valamint az is, hogy miként kell felkészülni a gyermekvállalással járó változásokra.

Az órák sokszor csoportosak, a királyi jegyespár esetében azonban várhatóan mindent szigorúan bizalmasan kezelnek majd.

■ A brit királyi jegyespár április 29-én kel egybe

Szerencsére még nem a menybe készülnek, hanem a menyegzőjükre (esküvőjükre), egy ny-nyel... (Beküldte: **Holczer József.**)

Hajléktalan menedékhely nyílt a kerületben

Tarlós István főpolgármester még ősszel társadalmi megbékélési programot hirdetett, amelynek keretében a főváros civil szervezeteivel, illetve a szaktárcával együttműködve igyekeznek javítani a budapesti hajléktalanok helyzetén.

A kezdeményezés egyik fontos lépése a Feszy Árpád utcai egykori FOGÁZ telephelyen ideiglenesen megnyitott menedékhely, mely egyszerre harmincöt fedél nélküli gyorsabb és teljes gyógyulásához járulhat hozzá. A megállapodás szerint a Máltai Szeretetszolgálat által üzemeltetett menedék a téli időszakban, április végéig fogadja a rászorulókat.

Olyan szociális létesítményről van szó, ahová a kórházból kikerülő, vagy betegségük súlyosabb részén már túljutó hajléktalanok kerülhet-

Milyen küzdelmes lehet az élet egy olyan kerületben, amelyben még a menedékhely is hajléktalan... Valójában, persze, hajléktalan-menedékhelyről van szó. Aki pedig nem szereti a hosszú összetételeket, írhatja ezt is: *hajléktalanok menedékhelye.* (A Várnegyed karácsonyi számában találta: **K. G.**)

Vészhelyzet. Ammóniát szállító tartálykocsi ütközött tegnap személyautóval a Pest megyei Nagytarcsa magasságában, az M31-es autópályán. Az autó utasai súlyosan megsérültek, az ammónia szivárogni kezdett, a pályát lezárták... Szerencsére csak egy gyakorlat szemtanúja volt fotóriporterünk is: a kárelhárítók, a mentők és a rendőrök a hasonló vészhelyzetek kezelését, elhárítását rutinizták

Rutinizták? Rutinszerűen elvégezték? Itt helyesebb lenne: *gyakorolták.* (Holczer József találta a Petőfi Népe 2010. november 18-i számában.)

Zöldség-Gyümölcs AKCIÓ

Minden zöldség-gyümölcs
2010. október 14. és október 17.
között **-20%-al olcsóbban kapható!**

Az akciós kedvezmény a 2010. október 11-1. árakból kerül levonásra.

Csak takarékosan a betűkkel! De egy *k* még elfért volna, például a mínuszjel helyett: *20%-kal.* (Beküldte: **Wagner Alfréd** Budapestről.)

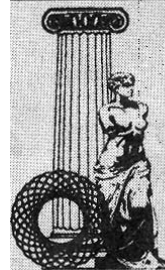
ROZETTA

Épületdíszítés

Szombathely, Thököly u. 46

Tel.: 06/70/364-4500

www.polisztiroldiszlec.hu

Kül és beltéri

- díszlécek

- rozetták

- oszlopok.

Állmennyezet

Még jó, hogy áll ez az állmennyezet! (B. G.)

TISZTELT ÜGYFELEINK!

EZEN A MUNKAHELYEN

⇒ **CSEKK BEFIZETÉS**

⇒ **LEVÉL FELVÉTEL**

⇒ **CSOMAG FELVÉTEL**

⇒ **TÁVIRAT FELVÉTEL**

⇒ **BANK KÁRTYA KEZELÉS**

⇒ **MOBIL FELTÖLTÉS**

MŰKÖDIK

Tisztelt Magyar Posta! Szívvel örülök, hogy ennél az ablaknál ennyi minden működik, kár, hogy a magyar helyesírás, egyelőre, nem. Ezeket ugyanis mind egybe kellett volna írni: *csekkbefizetés, levélfelvétel, csomagfelvétel, táviratfelvétel, bankkártyakezelés, mobilfeltöltés*, minthogy nem szókapcsolatok, hanem összetételek. Szívvel üdvözlettel régi ügyfeleink: **K. G.**

Édes Anyanyelvünk

WWW.ANYANYELVÁPOLÓ.HU
2011. FEBRUÁR

• IFJÚSÁGI MELLÉKLET •

„A rejtjelezés művészete”

Bánffy György előadása Arany János balladáiról

Az Anyanyelvápolók Szövetségének Ifjúsági Szervezete 2010. augusztus 9–15. között rendezte meg Vácott a 18. Országos ifjúsági anyanyelvi tábort. Délelőttönként közel 50 fiatal hallgathatta a Boronkay György Műszaki Középiskola és Gimnázium dísztermében a neves előadókat. A tábor utolsó délelőttjén az Anyanyelvápolók Szövetségének tiszteletbeli elnöke, Bánffy György látogatott el hozzánk.

Az elnök úr három Arany-balladával készült. Előadásának célja az volt, hogy megtanítsa bennünket, hogyan fedhetjük fel a balladai homályt a versmondás művészetével. A walesi bárdok, a Vörös Rébék és az Ágnes asszony segítségével csodálkozhattunk rá arra a hihetetlen tömörségre, a rejtjelezés művészetére, amely Arany János balladáit jellemzi. Megtudtuk, hogy a versmondás nem színpadi játék, noha a testbeszédnek rendkívül nagy a szerepe az előadásban. A bátrabbak megpróbálkozhattak a művek előadásával, Bánffy György pedig néhány tanáccsal segítette őket. Ismét rájöhettünk: verset mondani nem kis feladat!

Bánffy György tipikus hibákra is felhívta a figyelmet. Ezek egyike, hogy mostanság nemcsak a beszédtempó gyorsult fel, de a szüneteket sem szokás már „kitartani”. Pedig a csönd éppoly fontos egy előadó számára, mint a beszéd. Szünettel érzékelteti a mondanivaló jelentőségét, feszültséget kelt, késlelteti a megoldást. A balladákat tehát újra meg újra életre kell keltenünk ahhoz, hogy másfél évszázad után is megértsük a mondanivalójukat. A szerző mondanivalóját. És a művészet is. Így kapcsolódik össze a balladában a múlt és a jelen. Ezért olyan kimeríthetetlenül gazdag kincsestárunk egy Arany-balladakötet. Ami pedig azt a kötetet illeti, amelyből Bánffy György szavalt... Elmesélte – a rongyos kis könyvecskét forgatva –, hogy még iskolásként a tízórára kapott pénzéből vette a Diák-könyvtár sorozat e Féja Géza által szerkesztett kötetét. A megsárgult lapokra írott feljegyzések édesanyja, Pápay Klára szín-művészno elemzései. Ez is múlt és jelen találkozása.

Az előadás végén ígéretet kaptunk: ami idén kimaradt, azt jövőre meghallgathatjuk. Jelen és jövő ér össze. Várakozással és örömmel a szívünkben tapsoltuk meg Bánffy Györgyöt – s akkor még nem tudtuk: utoljára. Úgy jött közénk, olyan hűséggel, mint az ősz bárd Arany balladájában, hogy adjon valamit, amit csak ő tudott így adni. Valamit, amit nehéz szavakba önteni. Üzenetet, amit ő is örökölt kapott az öreg balladakötet sárgult lapjain, édesanyja keze írásával. Ez is múlt és jelen találkozása. A jövő pedig mi vagyunk, ha továbbadjuk, amit ezen az emlékeztetés délelőttön kaptunk!

Kende Adrienn

XXIX. Kazinczy anyanyelvi tábor (2010. augusztus 21–26.)

Az idén először vettem részt a már huszonkilencedik alkalommal megrendezett Kazinczy anyanyelvi táborban. Dr. Kissné Németh Éva felkészítő tanárnőm javaslatára kerültem oda a megyei Szép magyar beszéd versenyen való sikeres szereplésem jutalmaként.

Az idei táborlakók:

- 18 belföldi középiskolás diák (szerte az országból),
- 19 határon túli középiskolás diák (Felvidék, Erdély, Vajdaság, Kárpátalja),
- 2 táborvezető (Batári Antal tanár úr és Szívósné Vásárhelyi Zsuzsanna tanárnő),
- 4 határon túli kísérő szaktanár (Szántó Edit, Dr. Erdély Judit, Pintér Molnár Edit, Kovács László)
- és végül, de nem utolsósorban az előadók.

Öt napon keresztül délelőtt és délután, sőt még este is voltak programjaink. Délelőttönként többnyire előadásokon vettünk részt, ahol a szöveggel és a nyelvel kapcsolatos ismereteinket bővítették nagyszerű, tapasztalt professzorok és tanárok. Megismerkedtünk a nyelvi változások tendenciáival, majd megtudtuk, hogyan függ össze egymással a viselkedés és a nyelvhasználat (de hogy ennyire!), hallhattunk szövegtani, retorikai előadásokat, sőt az antropológiai nyelvészet rejtelmibe is beavatódtunk, és jókat derültünk a nyelvi vicceken.

A sok délelőtti „ülést” a délutáni programok oldották. Győri városnéző túrára mentünk, lubickoltunk a győri élményfürdőben, majd komolyabb mozgás is következett: tánccházat szerveztek nekünk. Az egyik nap pedig kirándulás keretében ismerkedtünk meg Abda és Lébény látásával.

Az idén összejött társaság fő összekötő kapcsa a zene volt. Szívesen énekeltünk, néhányan pedig zenéltek is. Ez már az első napi ismerkedési esten kiderült: a játékos kommunikációs és metakommunikációs gyakorlatok között is az éneklés játszotta a főszerepet.

A hazautazásunk előtti nap a versenyekre, a „kis Kazinczy”-ra és a „kis Édes anyanyelvünk”-re való felkészüléssel telt leginkább. Délelőtt gyakorlati foglalkozások folytak, majd a verseny előtti szorgos készülés. Végeredményben jól sikerült versenyeget tudhattunk magunk mögött, ahol rengeteg tapasztalatot szereztünk, hogy még eredményesebbek lehessünk jövőre.

A tábor, illetve az előadók nagyszerű ihletet adtak, hogy újabb dolgokba fogjak bele, hogy még odaadóbban ápoljam anyanyelvemet. Ezért már ott, néhány lakótárral együtt beléptem hivatalosan is az Anyanyelvápolók Szövetségébe. Kezdekként „Mít tehetünk egyedül?” címszó alatt munkaprogram-javaslatot kaptunk.

Remélem, jövőre a harmincadik ilyen alkalmon is részt vehetek, hogy még többet tanulhassak nyelvünkről. Mindenkinek csak ajánlani tudom a tábort, akinek fontos, hogy manapság ne csak trágár szó és szleng hangozzék mindenfelé, és főleg, hogy felkészülhessen a nagyobb, országos versenyekre, köztük a Kazinczy-versenyre. Bízom benne, hogy én is hozzátehetek valamit ahhoz, hogy fenn tudjuk tartani, illetve meg tudjuk őrizni anyanyelvünk szépségét.

Csordás Klaudia

(Hunyadi Szakképző Iskola, Mosonmagyaróvár)

Szóval Zsombok

Zsoboki Aranka György
ifjúsági anyanyelvi tábor,
2010. július 12–17.

Az indulás napján a kolozsvári vonatállomáson érdekes volt nézegetni a táborozók arcát. A „veteránok” szája a fülükig ért, mindenki üdvözölte a régi ismerősöket. Az újak szemében viszont ott volt egy leheletnyi aggodalom is, ami ugyebár természetesen mondható, főleg ha „tanulmányi táborként” mutatja be valamelyik tanár ezt a tábort. Mert ha előadásokat tartanak, abból ugye az következik, hogy ez rettentő szigorú tábor, rosszabb, mint egy katonai kiképzés. A végére viszont mindenkinek a szeméből nyomtalanul eltűnt ez a „lehet”. Igazából már az első nap végére.

Nagyon meghitt volt a megnyitó, mivel egy kis kalotaszegi templomban volt. A kalotaszegi templomoknak pedig más a hangulatuk. Általában tele vannak kézimunkákkal, amitől az ember úgy érezheti, hogy itt nemcsak az Úrhoz kerül közelebb, hanem az emberekhez is. Tehát érezhető az emberi közelség is. Amit még kiemelnék az első napot illetően: nincsenek ismerkedős játékok!!! És ez nekem nagyon tetszik. Én nagyon nem szeretem az ismerkedős játékokat. A bemutatkozás jó, mert kicsit „megízlelhetjük” a többieket. Amondó vagyok, hogy azt, aki szimpatikus, úgymeg ismerjük. Ráadásul ebben a táborban sok a csapatjáték, ami közelebb hoz minket egymáshoz. Igaz, volt egy kis játék Csongyi vezetésével, de azt mindannyian élveztük.

Kedden Kerekes tanár úr nyitotta az előadók sorát. Előadásának címe: Nyelvi illem. Fontos illemszabályokról beszélt. Például a bemutatkozásról. Igen, ennél a pontnál elkezdtem gondolkodni, hogy hogyan is mutatkoztam be a táborlakóknak, hogyan fogtam kezét velük, stb. Nagyon érdekes volt. Őt követte Bordi András, akivel – a helyes kiejtés megtanulása végett – skandálva olvastunk verseket. Ez nagyon szórakoztató volt! Természetesen hasznos is. Emellett jó tanácsokat is kaptunk az olvasást illetően. A számomra legemlékezetesebb mondata ez volt: „Ne beszélj úgy, mint én. Beszélj úgy, mint te.” És mennyire igaz! Utána Egyed Emese professzor asszony „felolvasó-színházadist” játszott velünk. Ő mindig valami „formabontó” előadással készül (tavaly például sírfeliratokat másoltunk). Ebben az esetben valószínűleg hatott rá a Kolozsvári Állami Magyar Színház felolvasó-színházi sorozata (amit személy szerint nagyon élvezek és szeretek). Kétségeim voltak afelől, hogy pár tízperc alatt össze tud állni a darab. De csodák csodája, összeállt. És a felejthetetlen dal, amit Csongyi annyira élvez, Toto pedig annyira nem: Évóééééé! Délután én nem mentem sem kürtöskalács-sütést nézni, sem cifraszobát, mert tavaly már láttam, s arra gondoltam, elsőbbség az újaknak. Helyette gyöngyöt fűztem. Azért – persze – benéztem a cifraszobába, s meglestem a muszulyba vagy ünneplő viseletbe bújt lányokat. Annyira örülök, hogy nálunk még él a népviselet!

Este. Szerintem lényegtelen az estéről beszélni, mert az ilyen estek nagyon unalmasak, s alig várjuk, hogy vége legyen. Igen, eltaláltad, Bordi András estjéről beszélek. Azt hiszem, nem is fűznék hozzá semmit. Röpké 4-4 és fél órát unatkoztunk. :)

A szerdai első előadásra nagyon kíváncsi voltam (akárcsak az azt követőre és az azt követőre és az azt követőre...). Amikor belenéztem a programba, felcsillant a szemem: „Jé, lesz zenéről szóló előadás?” Nekem mint zenelicistának különösen a szívem csücske ez a téma. És minden olyan ember a barátom, aki megpróbálja a klasszikus zenét megszerettetni vagy legalábbis megismertetni az én generációmmal. Mert életem elutasítóak a klasszikus zenével szemben, az operáról nem is beszélve. Ebbe a táborba nem az a réteg jön el. De mindenképp fontosnak találok, hogy beszéljünk a klasszikus zenéről a zenét befogadó embereknek azért, mert érdekli őket, tágtítja a rálátásukat, az elutasító rétegnek pedig azért, mert hátha rájönnek, hogy szép. És nagyon tetszett az előadás zenei műveltségünk változásairól.

Az akadályverseny nagyon profi volt! Nagyon ügyesek voltak a szervezők, mert egy gyors bravúrral megváltoztatták az állomások színhelyeit (az eső miatt), s mi nem is vettünk észre semmit (gondolom, ők izgultak legalább egy kicsit emiatt). Most játszottam az eddigi legszórakoztatóbb, legviccesebb Kelemen-kupámat! Igaz, hogy csak a mi csapatunk nem rúgta be a labdát, de minden bizonnyal mi nevtünk a legtöbbet. A felolvasószínház trélerének az elkészítése is mulatságos feladat volt. Igazából minden fel-

adat nagyon érdekes volt, nagyon élveztük. A találós kérdések tettszettek különösképpen, főleg a legutolsó, ahol olyan szépen, sejtetve volt megfogalmazva a randevú (természetesen az is bele volt írva, hogy csak akkor jöjjön el a fiú a lányhoz, mikor a szülők már lefeküdtek... meg egyéb is bele volt szépen csomagolva ebbe a pár szóba; kár, hogy ma már nem beszélünk ilyen szépen). A „hosszú távú feladat” feküdt nekem: Balassi-strófában, Balassi stílusában kellett írunk egy verset az úrutazásról (szerencsére mellékelve volt az Egy katonaeének). Este pedig romantikus licit volt!!! A licit a kedvenc játékom. Az volt érdekes, hogy csapatkapitányunk egy-egy tavalyi táborozó állt be, ráadásul olyanok, akik ismerték egymás stratégiáit. És az biztos, hogy ez volt a legromantikusabb licit, amit valaha anyanyelvi táborban játszottak! Elvették az áramot, és gyertyafényben folytattuk. Aztán visszaadták... De mi nem elégedtünk meg egy licittel, a visszavágót is megejtettük. Pénteken pedig még egy „nosztalgialicit” is megtörtént (akik tavaly egy csapatban voltak, újra együvé kerülhettek). Éjszaka néztük egy kicsit a csillagokat. Csodás az éjszakai égbolt Zsombok felett! Annyi csillagot csak kis eldugott falvakban lehet látni! Gyönyörű...

Csütörtök a kirándulás nap volt. Széken még nem jártam ez előtt. Nagyon szép kis falu. Győri István, a tábor egyetlen férfiú táborozója (férfiú vezetők még voltak, félreértés ne essék) mutatja be a cifraszobát és a népviseletet az ő sajátos stílusában. Igen, nagyon jó volt a hangulat. Sipos Gábor tanár úr kalauzolása nagyon tartalmas volt. Sok érdekességet elmondott Székről, Bonchidáról. Hazafele, vagyis Zsombok fele tartottunk egy icike-picike megállót a falum határában, mert édesanyám ideadta nekem a hosszú szoknyát (a táncházhoz), s küldött a tábornak aranygaluskát és szörpös vizet. Mivel igencsak meleg volt, jó keletje volt az itókának. Mondjuk, az aranygaluskát sem utasította vissza senki vacsora után. A táncházból nem igazán vettem ki a részem, mert egy kedves ismerősöm eljött „potyatáborozónak”. Táncház után filmvetítés következett. A társaság jó része nagyon fáradt volt, akadt, aki nem is bírta ki kisebb-nagyobb szundikálás nélkül. A Kózmíves Kelemen rockballadát néztük-hallgattuk. Nekem nagyon tetszett, úgyhogy nem engedtem, hogy leragadjon a szemem. Mivel zenész vagyok, elég közel állt hozzám az a kérdés, hogy a művészet, az alkotás mekkora áldozatot ér meg. Eddig is foglalkoztatott már ez a kérdés, de most kicsit más fénybe helyeződött. Sajnálom, hogy nem tudunk beszélni a filmről.

Péntek. Az első előadás a Psalmus Hungaricusról szólt, Berkesi Gábor tiszteletes úr előadásában. Igen, talált, ezt is nagyon vártam. Annál is inkább, mert nem hallottam még ezt a Kodály-művet, s nagyon szeretek elemzéseket olvasni/hallgatni, mert tágtítja a látóköröm. S mivel az iskolában nem tanulunk (még) műelemzést, örültem, hogy magamtól is észrevettem néhány olyan dolgot, amit aztán kiemelt Berkesi Gábor. Persze, sok olyan dolgot is mondott, amire felcsillant a szemem: „Jééé, tényleg!” Mert annyi mindent ki lehet fejteni zenével! Kicsit izgultam a következő drámagyakorlatoktól, de nagyon kíváncsi voltam, mert a színészkedést választanám alternatívának, ha netán az operaelemlést valamilyen okból kifolyólag nem folytathatnám. És talán ez, Visky Andris előadása volt az egyik olyan, amelyet mindenki kiemelt az értékeléskor. Aki nem emelte ki, szerintem azért nem tette, hogy ne legyen sok ismétlés. Nagyon élveztük!!! Döbbenetes volt, hogy csak a szemünkben ki lehetett olvasni bizonyos dolgokat, vagy hogy milyen nehéz szó szerint vakon bízni valakiben.

Kerekes tanár úr Szövegértés, szövegértelmezés címet viselő előadása főleg azoknak volt hasznos, akik a Szép magyar beszéd versenyfordulón szeretnének részt venni, de szerintem mindenki szívesen fogadta a jó tanácsokat. Megtapasztaltuk azt is, hogy milyen zsűrinek lenni. Hát, pizkosul nehéz feladat! Tényleg jobb versenyzőnek lenni, mint zsűritagnak... Délután „ketyeréztünk” és „nosztalgialicitáltunk”. Az este is nagyon szép lett. A Ki mit tud?-ra megszületett a közös műsorszám is, ezúttal egy táborhimenusz „személyében”. Csodás könyveket is kaptunk ajándékba, nem is beszélve a többi ajándékról, amiket ezúttal is köszönök! Megnéztük a fényképekből és tábori poénokból álló filmeckét, amit persze sok nevetés kísért. Elhangzottak a táborról szóló vélemények is. Már ott volt a levegőben a búcsú kesernyés illata...

Másnap nehéz szívvel vettünk búcsút egymástól, de a viszontlátás reményével távoztunk. Tudjuk, hogy nem ezt a tábort kell várni jövőre, de azért nagyon várjuk a következőt!

Barzস্যul Viktória Adrienn

Hét nap Élet

Az Anyanyelvápolók Szövetségének XVIII. Országos ifjúsági tábora, Vác. Hogy részt vehettem rajta, Kerekes Barnabásnak köszönhetem. A Szórol – szóval műsorok felvételei alkalmával érdeklődtem arról, hogy mi ez pontosan, kiknek, miért rendezik. Válaszként meghívott a táborba. Tanulni szerettem volna. Kommunikáció és médiatudomány szakon nem hátrány, ha az ember tud magyarul–magyarán, fejleszti magát. Ez sarkallt a lelegején.

2010. augusztus 9., hétfő:

Egy – a tábori programoknál – sokkal gyorsabb életből érkeztem a megnyitóra, szinte másodpercekkel a kezdés előtt, sok akadályt leküzdve. Mint kiderült, nem épp a legmegfelelőbb öltözetben.

Mivel e táborba úgy indultam el, hogy a kollégiumban már nincs hely, arra készültem, hogy ingázni fogok Budapest és Vác között. Ám, mint kiderült, két meghívott nem tudott eljönni, így az egyik üres szobát megkaptam. Bedobáltam, amit kellett, majd mikor mindenki aludni tért, hazasiettem a cuccaimért.

2010. augusztus 10., kedd:

Korán keltem, összekaptam magam, bringára pattantam, és irány a pályaudvar. Fél hétkor gurultam be a kollégiumba. Miután megszabadultam az út porától, reggeli, előadások, koffeinhiány... azután a váci városnézés, a Duna-part. Memento mori: emlékeztünk a halálra a korabeli családi ereklyék, emlékek, a mives koporsók és egy mumifikálódott család társaságában. (Aki ismer, ezen most jót mosolyog.) Ezek után fagy... Vissza a kollégiumba. Sikerült elugrani a „közeli” boltba három az egyben kávéra venni. Jó sokat! Vacsora után árverés. A tét: a tudás! Senki többet, harmadszor? Az árverést követően egy hullám sodort minket magával komolyabb vizekre. A film után sokáig beszélgettünk. Bele-belelálni az emberek lelkébe egy-egy ilyen pillanatban.

2010. augusztus 11., szerda:

Dr. Bagdy Emőke professzor asszony előadása. Legtöbbszörünknek ez tetszett a legjobban. Kalandoztunk Spanyolországba is, majd ugrottunk egy nagyot Brézai Zolival, jártunk „veszélyes vizeken” is Balázssal, Tóto és Adri segítségével bepillantottunk a nyelvjárások titkába. Bár lehet, hogy ezen előadások időrendi sorrendjével már nem vagyok egészen tisztában. Ebéd után akadályverseny. A morzekódos, marokkópálcikás, betűtészta irodalmi állomás volt számomra a legkreatívabb. Ez is különírtat érdemelne. Jövőre lehet, hogy főtt téstával játszunk ugyanezt? Délután hat órára minden csapat beért a kollégiumba. A Bordi-est vacsora után kicsit összerázta a társaságot a dalokkal és a kommunikációs játékokkal. A hangulat önmagáért beszélt.

2010. augusztus 12., csütörtök:

A konyhas néni leszúrt, hogy „mi ez a lazaság?” Aznap miért nem én voltam az első, aki reggelizni jött? Hmm... fél órát kértem a megszokotthoz képest, így lettem második. Mókás volt.

Aztán következett Szakonyi Károly Adáshiba című tévéjátéka. Egy családról, amelyet annyira leköt a tévé, hogy azt sem veszi észre, ha Jézus csodát tesz velük. A leányzó, aki megpróbálja lekötni a Megváltót, s az ifjú, akinek hiába van nyitva a szeme. A hiba az ő készülékükben volt: papa, mama és az ex-kerekes szomszéd...

Kerekes tanár úr rámutatott pár dologra: Mi a valódi érték? Mire érdemes figyelni? Olyan értékrendet tükrözött, amelyik nemcsak ezen az előadáson, hanem az egész tábor alatt megfigyelhető volt. Ez egyike a „több”-nek.

Táncház Dömötör Andi vezetésével. Újabb társaságot hozott össze. Igaz, hogy három perc alatt mindenem leizzadt, de ennyit rég táncoltam már. Olyanokhoz kerültem így közelebb, akikkel addig nem igazán váltottam szót.

Tök-világ

Tök jó volt a mai napom! – mondja az óvodás, az iskolás, a szülő, sőt a nagyszülő is egy-egy sikeres nap után. De *tök jó fej*, aki szimpatikus, *tök jó* az ebéd, ha ízlett, *tök édi* a csinos ruha a kirakatban. Ugyanez persze *tök rossz*ban is megfigyelhető, ha valami negatív véleményt akarnak mondani.

Tehát egy nagy *tök* – vagy millió apró *tök* – az egész világ! Miért? Mert így egyszerűbb, nem kell gondolkodni a megfelelő kifejezésen, bárkinek bármilyen helyzetben mondhatják. Hogy közben édes anyanyelvünk ízes, találó szavait elfelejtik vagy meg sem tanulják? Hogy ha gondolkodás helyett készen kapott paneleket használunk, akkor elsatnyul, silányodik, csenevészedik, visszafejlődik, hanyatlik, elkorcsosul, degenerálódik a nyelvünk, gondolkodásunk, magatartásunk, emberi mivoltunk? Mert a *tök*-út ide vezet.

Hát nem *tökfej*, aki *tökjőzik*?

Sajnos, több ilyen „mindenre való” kifejezés befurakodott már a beszédbe.

Rendben van, persze, természetesen, igen, valóban, hogyné, feltétlenül, naná, jól van, igenis, bizony, csakugyan, jó, egyetérték, helyes, elfogadom, beleegyezem, miért ne, tényleg stb. Ugye, kitalálták, melyik az az undok szó, amelyik ezeket a magyar szavakat helyettesíteni akarja?

Ne hagyjuk! Ne használjuk!

Miklós Józsefné

2010. augusztus 13., péntek:

Ma a konyhas néni nem volt miért korholnia. Ezután Wacha Imre és Dóra Zoltán tartott előadást. Retorika, majd névtan. Ma említettem egy kollégámnak, Péter Ferenc Andrásnak e napot. Wacha Imre nevére felkiáltott: „Óh! Én még nála kezdtem tanulni!” Nem egyedül reagált így. Ebéd után Veresegyház, „Maci park”. Picit megfedkezünk az óráról. Állatok után növények: botanikus kert. Séta, beszélgetés, pár felvillanó fényképezőgép. Akaratlanul is a virágnyelv jutott eszembe, a régi korok szokásaival együtt. Időutazás „vissza” 20 évet...

2010. augusztus 14., szombat:

Anyanyelvi játékkal folytattuk reggeli után. Ez ráébresztett a hiányos tudásomra... A „Ki mit tud?”-on Ficzeré Kitti beszámolóját emelném ki Japánról. Bár pár képet megmosolyogtunk, de megmutatta Japánt. Amit kint elért, arról sok japán szakos hallgató csak álmodik. Még ha némán is mutatta be a dobolást, aki nem „hallotta”, az nem figyelt.

2010. augusztus 15., vasárnap:

A búcsú. A táborlakóktól, a kollégiumtól, Váctól. Bringával Raizer Gyurival Pestig. Délután négy óra körül értünk a Nyugati pályaudvarra.

Sokszor nem azt néztem, hogy hol vagyok. Sokkal inkább azt, kikkel... Figyeltem. Gesztusokat, mozdulatokat, rezdüléseket, mondatokat, azok hangsúlyát. Örültem egy-egy mosoly-nak, annak, hogy nagyjából azonos értékrendű emberek között lehettem, hogy voltak, akikkel nemcsak beszélgetni lehetett, hanem hallgatni is. Jólestek a következő szavak: „Gyere, ülj le közénk!” „En örülök, hogy itt voltál!” ... és ezek különböző változatai. Sokat jelentett a fent említett értékrendet növelő hatás, valamint az, hogy valóban nem volt szükség pajzsokra. Még ha az a tábor előtt rám is fagyott, s nehezen olvadt. Azt az önmagamot próbáltam adni, amelyet a rádióban is, ahol a „munkám” éltet. A „nagy körben” említettem, hogy elvonási tüneteim lesznek. Gondoltam: a virtuális világba átmentett kapcsolatok enyhítik majd eme tüneteket, és nem vész el senki. Ám hamar rá kellett döbbennem, hogy mindenkinek megvan a maga kis világa a hálón is... Így kevés emberrel sikerült a kapcsolatot fenntartanom. Hiányzik a hangulat, hiányoznak azok az emberek, akiket megismertem. Ha tehetem, legközelebb meglepetésekké formálom az emlékeimet!

Fülöp Csaba

Tábori élmények

A „Beszélni nehéz!”-körvezetők 24. országos anyanyelvi táborának 2010-ben a nagykanizsai Thúry György Kereskedelmi, Vendéglátó és Idegenforgalmi Szakképző Iskola adott otthont. Az intézményben működő szakkör vezetője, Baranyai Magdolna, a főszervező, hónapokon át tervezett, szervezett és egyeztetett annak érdekében, hogy július 5-től 10-ig minél több érdekes és értékes programban részesülhessenek a táborozók. Munkáját siker koronázta, felejthetetlen napokat töltöttünk Nagykanizsán.

Az ünnepélyes tábornyitásra az impozáns Medgyaszay Házba hívtak bennünket, ahol a város polgármestere és a rendező iskola igazgatója mellett Juhász Judit, a Magyar Katolikus Rádió vezérigazgató-helyettese is köszöntötte a körvezetőket.

Göncz Ferenc, a rendező iskola igazgatója a Zrínyiek és Kánizsa térségének kapcsolatáról, Márkus Ferenc az anyanyelvi példaképeiről beszélt. Lehota János műelemzése mindannyiunk számára új megvilágításba helyezte Katona József Bánk bánját. Fűzfa Balázs tanár úr bemutatásával Arany balladájának, a Szondi két apródjának is újszerű értelmezésével találkozunk. Rajnai Miklós „Nagy szabadtéri börtön” címmel tartott vetítéssel egybekötött előadást, ami után Rózsa János a leventemozgalom történetébe és saját életének néhány részletébe avatott be bennünket. A lelkiunket felkavaró történelmi visszaemlékezés igen nagy hatással volt ránk. Tóthné Birics Gyöngyi a rendező iskola pedagógusaként szinte egész héten velünk volt, de előadóként is megtisztelt bennünket. A parfüm című sikerkönyv kapcsán az európai szellem és nyelv haladoklásáról fejtette ki gondolatait. Élmény volt őt hallgatni, ahogy Kubassek Jánost is, aki Körösi Csoma Sándorról, a nagy magyar utazóról beszélt, előadását vetítéssel szemléltetve. Wacha Imre tanár úr, mindannyiunk régi kedves ismerőse most is tudott újat mondani retorikai témájú előadásában. Szántó János helyi pedagógus a digitális technika felhasználási lehetőségeit mutatta be. Zsoldosné Major Ilona Kiskanizsáról, a helyi hagyományokról tartott előadást, amit a délutáni programban Horváth Jánosné a Sárlos Boldogasszony-templom történetének bemutatásával tett teljessé. Helyi vonatkozású volt Rábavölgyi Attila előadása is, aki a 18. századi háztartás- és családstervezetet mutatta be a statisztikai adatok tükrében.

Az együtt töltött hét alatt több táborozó kollégát is megismerhettünk előadóként. Tilles Béláné Tükörképek címmel tartott előadói estet, amelyben gyerekekről felnőtteknek szóltak a kiválasztott versek, prózai részeket. Sokszor mélyen elgondolkodtunk, miközben az igényesen előadott műveket hallgattuk. Szöcsné Antal Irén kollégánknak vonzódását a nyelvi játékokhoz már megtapasztalhattuk. Az esti együttlétek színesítésére Kerekes Barnabás tanár úr is vállalkozott az általa kigondolt és összeállított szellemi árverés megszervezésével. Rozsnyai Jenőné kollégánknak, a szegedi JATE-kör vezetője a francia nyelv és irodalom iránti szenvedéllyel beszélt előadásában Balzacról, mindenkit magával ragadva.

A délutánokat a helyi és környékbeli nevezetességek megtekintésével töltöttük. A sort a nagykanizsai városnézés nyitotta. Természetesen egy délutánnál sokkal több idő kellett volna ahhoz, hogy a hangulatos nyugat-dunántúli város minden jelentős épületét, emlékművét, kiállítását felkereshessük, de a szakszerű kalauzolást most is segítségünkre volt. A somogyi vendégeskedésnél csurgói kollégáink voltak a házigazdák. Felejthetetlen élmény volt a gimnázium könyvtárának megtekintése, annak az alázatos ügyszeretnek a megtapasztalása, ami a könyvtárat vezető házaspárról sugárzott. Az ódon falak és több száz éves könyvek közötti bolyongás után jó volt megpihenni az új építésű református templomban, ahol szintén megkülönböztetett szeretettel fogadtak bennünket. Az őrtilosi kirándulás zárta a délutánt, amit Dani Margitnak, a csurgói Tinódi Kör vezetőjének és Bartol Antalnak is köszönhetünk.

Azt szokták mondani, hogy valami akkor teljes, ha ahhoz semmit nem lehet már hozzátenni, és abból semmit nem lehet elvenni. A Nagykanizsán töltött napok pontosan ilyenek voltak. Köszönjük a szervezőknek!

Vadász Gusztávné
körvezető

Kedves Rejtvényfejtők!

Köszönjük a „leveles” rejtvényünkre érkezett megfejtéseket. Csak négy volt hibátlan, mert egy mondaton játékosársaink átsiklottak: „Valamennyit olyan alakban találhatja meg..., ahogyan valóságosan is létezik.” Ez számunkra az önálló szóalakot jelentette, megfejtőink viszont intarziákat is kerestek, így helyettesítve a meg nem lelt településneveket. De mindenki derekas munkát végzett, Arató Nándor ráadásul megyénként csoportosította és táblázatba foglalta a megtalált helyneveket.

Még egy pontosítás: a rejtvény készítésekor 1993-as kiadású autótalaszt használtunk, újabb – pl. 2006-os – kiadásban Fás helyett Fáspuszta szerepel. Arra bizony nem gondoltunk, hogy felgyorsult világunkban sokszor már a települések neve sem a régi.

A fentieket figyelembe véve úgy sorsoltuk ki a nyerteseket, hogy a legalább 80 pontot elért megfejtések is esélyt kaptak. A szerencse a következőknek kedvezett:

Bíró Bálint, Sződ
Farkas Brigitta, Vácduka
Gyöngyösi Balázs, Kismaros
Németh Ibolya, Budapest
Pinkert Éva, Dad

A megfejtés, a 90 településnév a levélben szereplés sorrendjében az alábbi: Sáros, Lovas, Levél, Hont, Bátor, Tét, Velem, Baj, Ósi, Lak, Négyes, Alap, Torony, Téglás, Galambok, Udvar, Gödre, Kőkút, Korlát, Káva, Moha, Békés, Dombos, Meszes, Terem, Sáska, Bánd, Hét, Halom, Csurgó, Bó, Patak, Folyás, Fás, Bokros, Liget, Tar, Gomba, Kárász, Keszeg, Nádas, Kék, Som, Komló, Tök, Piszke, Árpás, Meződ, Csósz, Mérges, Bak, Heves, Fiad, Nyalka, Gyula, Lövő, Nyúl, Szarvas, Jenő, Ludaş, Darvas, Madaras, Oros, Olasz, Ötvös, Bár, Hájós, Ács, Tárnok, Pap, Vének, Fáj, Aszaló, Fonó, Kecskéd, Sonkád, Szalonna, Rum, Kulcs, Ór, Sarud, Telek, Szűr, Bekecs, Mór, Visz, Érd, Forró, Palotás, Császár.

Új játékunk címe: *Álbölcsességek*. Öt mondatot olvashatnak, amelyek szerepelhetnének a szólások, közmondások gyűjteményében. Így nem találja meg őket, ám minden szó – a névelők kivételével – benne van igazi szóhasználatban vagy közmondásban. A feladat az, hogy keressék meg ezeket az igazi bölcsességeket, és minden szóval írjanak nekünk egy-egy példát. Összesen 25 mondatot várnunk. (Minta: Ha a „medve” szó szerepelne a feladatban, akkor egy lehetséges megoldás: Lássuk a medvét!)

Következzenek az álbölcsességek:

1. A rest kefekötő felesége bába.
2. Gyékény gyökere harmattól nevet.
3. Macska feje, kecske nyaka, disznó hasa, szarka lába tolvaj.
4. Egér a lyukba, széna a rúdra.
5. Könnyű munka, késő nóta.

A megfejtéseket **2011. március 31-ig** várjuk az alábbi címre:

Jókai Mór Gimnázium, Parlano szakkör
2900 Komárom, Tánicsics M. u. 32.

Az Anyanyelvpolók Szövetsége Ifjúsági Tagozatának hírlevelét **Kerekes Barnabás** szerkesztette.